

A. 6172.

116

2101

R a i m u.

Jutt Geesti muinasajast.

Rahvajuttude riismete waral kokku palminud

A. Ritberg.

J. Hermann
1892. *A800,*

Tartus.

Trükitud R. A. Hermann'i kulu ja kirjadega.

1892.

J. M. I. D. B. S.

kirjandusmuuseumi

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiiviraamatukogu

39311

Karlfi, mu tallis kodu, kuis olid ja mulle armas juba lapsena! Kui ilusad on sinu mäed ja orud, metsad ja laaned, järwed ja jõed, kui tallid mulle ju mälestused. Sinu pind on mulle püha, sinu muistejutud kuduwat kuldwiiret sinu radade ümber, kuldwiiret, ehk terwele Eesti soole.

Tule, oh rändaja, Karlfi mägede, tema orgudesse, tema metsadesse! Wiibi Karlfi linnamäel, tema wägewate waremete rufude wahel, kas pühapäewa hommikul, kui siit wäikeste walge kiriku tornist kellahääl pühalikult alla laenetab, edasi wirwendab, kui ta laugusesse laob, kui kirikulised waga südamega kiriku poole tõttawad, ehk — kui lahtuja õhtune päike mäge, tema waremeid, kirikut ja Sind ennast oma kulla sisse matab, — ilka saab süda Sinu jees sulama, saawad ilutsemised Sinu hinge täitma.

Ja kui Sa siis mäeserwal seisad ja maha waatad, kus Sinu jalgade ees all linnaweski järwelene kõrgete kõrkjate wahel nagu uinub, kui walged weeroosid weepeegil nagu unistades pääd lõigutawad, —

püha rahu asub Sinu hingesse. Tõstad
Sa ülesse oma filmad — ilus, oh kui
ilus org avab Su waatele oma süle. Üle
oru tõuseb kallast kõrgele, jopiline ja kää-
ruline, siin marjavad igawesed wanad lõh-
mused ja jalakad sobisewaid hallikaid, siin
tõuswad kuni häkilise „kuningamäe“ üle-
miseni tipuni kõrged, kõrged sinised männad
üles ja ei lasse Su waadet kaugemale tun-
gida, — Sa tunned ennast maakoha kema-
dusest kui joobnud olema. Lasid Sa
omad filmad ümberkäia — õnnistatud pe-
reks wiljakandja maa paistab Sulle filma
oma taludega, oma mõisatega, — kuni
kaugemale film läbi sinise õhu enam ei
ulata. Waimustatult jaad Sa hüüdma:
Ilus oled Sa, isamaa!

Kui siis päitene loodel alla waob, Sina
tema wiimsete kiirte keretust oled joonud,
Sinu filmad waatamisest walusad on ja
Sa neid tagasi pöörad loosiwaremate ru-
hude poole, — imelikud tundmused asuwad
Su põue, imelikud mõtted mölguwad Sin
meelde. Kõik mäed Sul siis juttu wasta-
wad ja orud kõnet kannawad, juus sõnad
lehtedel. Sinu waimufilm avab ennast,
nagu tahaks ta kaugemale minewikusse waa-
data, minewikusse, mis must ja tume, kust
kellegi ajaloo kirjutaja julg Sulle teatust
ei too, muinasajasse, kust mund Sulle sõ-
numid ei lanna kui mõni kurb muistejutt,

mida rahvasuu alalhoidnud, siis — siis
tõuswad imelikud tujud Su waimusilma
ette, kui unenäos tõttawad aeg ja inimesed
— kelle jalg üle lohtade käinud, kus Si-
nagi nüüd peatad ja wiibid — Sinu hinge
eest mööda, tujud seda täielikumad ja kind-
lamalt, kui Su enese mõte neid Sulle etteku-
jutada jaksab. Sinu waim tõuseb kõrgele
üles, kui tahaks ta ennast ühendada lahku-
nutega, kes enne Sind elanud; teatusi ta-
haksid Sa tuua, sõnumid nendelt lenda
aegade, aastasadade üle, mis ju ammuigi
püsimata, kiirel jooksul, mööda lennanud
ja unustuse ajamerde äratadunud, äratadu-
nud igawesti.

Sah, nõnda ongi — —

„Me kannatame pehmem päewa-waewa,

„Kui teadawal, mis nemad kannatan'd,

„Kes häda wõites lendasiwad taewa:

„Kus Ulu neile puhkepaila ann'd

(Kreuzwald, Lembitu.)

Karlji.

Isamaa isu hoielbes,
Waenlase wastu wõideldes,
Warisesid waprad wallad,
Koletasid kihelkonnad,
Muiste musta mulla alla!
Kalewipoeg.

XIV. aastajada!

Kalk ja wali oli aeg meie Eesti esiisadele ja esiemadele! Priiuse päike oli looja läinud, eestlased olivad peremehe ameti omal pärismaal kaotanud, uued — wõõrad peremehed walitsesiwad kodumaa pühal pinnal. Sakalaste maad rõhus raudse käega wägew Liwi-ordu, kindlatest kivilossidest andis ta oma kääksid, saatis ta rüütleid wälja maa pärisrahwast — eestlasi — alla sundima, nendelt maksusid nõudma, priipoege — orjades tegema.

Karedad ajad, karedad inimesed, nõnda tegi alati wõitja — ärawõidetuga.

Wigew oli Liwi-ordu ja sai päew-päewalt wägewamaks. Tema walitsus oli wali! Kus ordu ei walitsenud, jääl walitses kirik, piiskopid, — kahed isandad küll, aga — seesama walitsemise-wiis.

Igale poole oli ordu oma walitjusele kindlaid tugesisid toimetanud. Siia ja sinna

oliwad Eesti mägede otsa, tema sinajate metsade põue, kindlad lossid ülesse ehitatud, wallidega ja ringkraawidega kinnitatud, mis iga waenlase wastu tublisti kaitsewad ja mille wastu eestlaste sõjakunst ei mõjunud, Nende seeft oli hää walda walitseda, rahwast orjusele ja maksuaksmisele sundida.

Eestlased, oh — need enne nii „uhked paganad,“ nad oliwad oma jõuu ja julguse laotanud, oma laela orjaille alla kummardama widanud. Nende lootus oli kadumas.

Seeft, mis see aitas, et nad ise weel illa ennast oma pinna päris peremeesteks lugesiwad, salaja olles koosolekuid pidasiwad, salaja weel enestele wanemaid, eestwedajaid ja pääliluid walisiwad, — see kõik oli tühi tembutamine, mille üle sakslased ainult naerisiwad.

Mis aitas weel see, et nad mässemist teha ja wastupanna katsusiwad! Mis mõjus näituselts katse, mis Wiljandi ees tehti, et eestlased täidetud wiljalottides warjul (aastal 1345) kawaluslega lossi fissetungida tahtsiwad, et jääb öösel kõiki sakslasi äratappa. Kawalus tõufis awalikuks — Eesti ema ärda südame läbi, — wahwad mehed leidiwad kagistamise jurma; keda kagistamine ei tapnud, seda tappis oda.

Riisugused püüdmised andsiwad sakslastele ainult asja, uut orjust, uusi maksusi pääle panna.

Maa ja priipõlme kaotamise asemele
tõiwad nad ju eestlastele kallimat, pühamat
pärandust — ristiusku. — Küll ei olnud
rahwal ristiusust weel mitte kasu, sest
teda oli küll ülepäätaela ristitud, ristitud
Jumala auuks, aga — ristiusu õndsaks
tegewast armuõpetusest ei teadnud ta midagi.
Ristijad ei mõistnud weel õiget Eesti
teeltgi! Mõnda oli ristiusul eestlasele alles
ainult ristiks.

Oh, ta oli õnnetu ja kui pääta lana,
see waene maa pärisrahwas. Tema omad
wanad jumalad näitawad ennast temalt
ärapäörnud olewat ja — fakslastest õpe-
tatud Jumal näitas ainult nende, fakslaste,
poole hoidwat, sest miiks lubas ta, et eest-
lasele niipalju ülekohut tohtis sündida.
Jumalus on ju hädus.

Surmale suikumas oli endise waba
rahwa wahwa waim, aset andmas arameelele
ja tuimusele.

Karksi loõsimägi on iseenesest juba kui
kindluse kohaks loodud. Ta on kui ümmar-
gune lupp, mis ainult ühest küljest kindla
maaga ühendatud. Dru poolt küljest ou
mägi nii tõrge ja häkiline, et ülesõetungi-
mine peaaegu wõimata; sellepärast oli ka
kindlusel ainult ühelt poolt küljest waenlase
pääletungimist tarta, ja seda oli wõimalik,
sügawa kraawi läbi raskest teha.

Ja selle juba looduse poolest kui kantsimäeks loodud koha, oli Liivi-ordu juba õige wanasti kindlaks teinud, sinna kivi-lossi ja kivi üles ehitanud. Miks? Seda ei ole ajalooliselt mitte selgesti teada, aga — kui aastal 1298 leedulaste walitseja Wiiten ennast Riia linna kodanikutega ja pääpiiskopiga Johann von Schweriniga ühendas ja Liwimaale sissetungis, ordu maid läbirüüstama ja lagedaks tegema, sai sellest sõjawäest juba esimene Karlsi loss ja kivi ärahäwitatud ja waremetsesse lõhutud. Leedulased tegiwad ordule palju kahju, tema maid laastades, säääl tappes ja põletades ja kui ordumeister Bruno nende tagasimineki teed oma sõjawäega linnipanna tahtis ja Treideni all lahing tõusis. Saiwad leedulased ordu wäest koguniisti wõitu. Alles Neuenburgi all, kui Preisimaalt Königsbergi ordu-komtuur Berthold von Brühaven oma sõjawäega Liwi-ordule appi jõudis, saiwad leedulased Liwimaalt wälja aetud.

Sirmsasti oliwad leedulased ka Karlsi ümberkaudu laastanud, külad ja inimeste eluasemed tuhaks teinud, aga — rahwas kodus jälle; Karlsilastele tõi leedulaste sõjajõit päälegi nõndapalju hääd, et Karlsi ordulos 60 aastat waremetsse jäi ja ühtegi rüütli säääl neid tülitamas ei olnud. Oma maksi ja künneft pidiwad nad maksma,

aga omaš kodus ei waadanud keegi nende näppude pääle, — nemad saiwad laheda-
mini hingetõmmata.

Ordul oli selle aja sees muud tähtsa-
maid töösi ja toimetusi toimetada. Kui
aastal 1343 Daani ülemwalitsuse all ole-
wate Harju ja Wiru maakondade ning
Saaremaa eestlased mäsšamist tõstiwad
ja Jüripäewa öösel kõik daanlased ja
sakslased maha tappiwad, tõttas ordu sinna
appi. — Nende ja muude sõdade ja tülide
pärast ei olnud ordul aega, Karlit uuesti
kindlaks paigats, tegema ja Karlši eestlasi
karistama tulla.

Wahel ajal katsusiwad ka Saalamaa
eestlased mäsšamist tõsta. Usjata. Katse
läts nurja ja mäsšamine rõhuti maha, weel
enne kui waenutuli lõkendama jalkas läia.

Ka Karlši eestlased ei maganud. Me-
madgi oliwad oma wahwa wanema Wenda
juhatusel Saalamaa eestlaste mäsšamise
nõuust oja mõtnud; nad oliwad weel enam
teinud ja leedulastest ära lõhutud Karlši
lossi, kus juba enne rüütkilossi asutamist
ja ehitust nende eneste kindel koht ehk nõn-
danimetatud „maja“ oli seisnud, jälle üles-
lõhendanud ja enestele kindluseks asutanud.
Siit lootiwad nemadgi, kui Saalamaa
meeste nõuu lorda pidi minema, rüütkilitele
wastuhakata, siin sõja ajal naestele ja laste-
tele pelgupaika leida.

Teistkümnend aastaid oliwad Karksi eestlased ülestõhendamata rüütlilossis hirmu ja kartuse waral peremehed. Weel hõõgub rahwa südames priiuse tuline himu, ja Karksilaste wanem Wenda oli kõige kauge-
mate maakondade eestlastega ühenduses. Weel loodeti lord wõõraste ike laelast ära raputada wõimat, weel oodati jeks parajat filmapillu. Aga see filmapill ei tulnud, waid selle asemel jõudis ühel le-
wadefel päewal aastal 1357 Karksilastele teadmata ja ootamata tubli jalk rüütleid, raskeid raudmehi Karksisse, mahajäetud ordu kindlat lohta uuesti üles ehitama ja kind-
laks tegema. — Ordumeister Goswin von Herike oli oma uuema sõjaläigi Piikwa wenelastega wõidurikkalt lõpetanud, ja ordul oli jälle aega, koduse walla rajade kindita-
mise pääle mõelda.

Parwana tungiswad lohtunud eestlased oma naestega ja lastega ja oma loomadega lossi poole. Riis ja laebamine oli suur, meeleärane igal pool. Nuhklus nende julguse eest ei wõinud tulemata jääda, ta raskutas juba wäega, raudriides, tugewate täkkude seljas, põgenejate kannul.

Wastuhakkamine oleks ainult jekstorraks ja asjata olnud. Mis pidimad põgenejad põllumehed sõjakunstis õpbinud ja harju-
nud meeste vastu jaksama!

Lossi wärawa ees ja ümber — misju-

gune kirin ja kärin! Naeste nutt, laste karjumine, loomade ammunine ja hobuste hirnumine läbisegi. Ülesjelohendatud lossi ise, kui imelik; tükk lagunud müüri ja teine vihapuu aeda ja mullawalli, lossiwäraw, ei see suutnud sisse minelut seelata, nii palju kui pääletungijaid sissepüüdjaid tema taga sulus oli. Lossi sees jooksiwad isegi süditamad mehed pääta ja nõuuta läbisegi; kõik kord ja kohus oli otjas ja lõpnu. Plaanilama pääga eestlased mõistisiwad isegi, et sellel puhul hoopis wõõriti oli, et rahwas rüütlite eest lossi põgenes, wastuhalata ei olnud ometi wõimalik, see oleks hullustus olnud; õigemini oleksiwad rahwas wagu si oma hurtsilute juurde jääma widanud; aga — kes suutis hirmunud ja nõuuta rahwast tagasi tõrjuda, päälegi oli see juba hilja.

Korruga südameid lõhestaw sajahääleline walukisa lossiwärawal, — raudmehed ajasiwad oma raskete hobustega rahwahulga jella wärawale. Hirmus segadus tõusis, piikidega mahalöödud ja hobuste jalgade alla tallatud inimesed waalusiwad surma, kes wõis, püüdis põgeneda. Juba oliwad rüütli lossis, hirmsasti kostis nende wõõrakeelne wandumine piiratud ruumis wastu. Wärisedes ootasiwad Eesti mehed, mis saaks sündima.

Sääl — aelede, just rüütlite parwest läbi, kihutas keegi Eesti mees sadulata wäi-

kehe hobuse seljas kui wälk üle lossiõue, lah-
tise jalgwärawa poole, mis häkilise mäekülje
poole wälja wiis. Tema selja taga kaksiti,
mehest linnipidades, noor naene, kelle lah-
tine juuks kui kollane linil tuule käes len-
das ja laenetas. Juba oliwad põgenejad
pea wärawal, kui wandudes tuhatnelja la-
keegi rüütel neile järele ajas. — Jalg-
wärawa taga, häkilise, pea püsti allalangeva
mäe sõrwal, põrkas isegi eestlase wäikene
hobune hirmunult tagasi, kuna tagaajaja
ruun ennast norskades püsti ajas. Juba
sirutas rüütel raudkõndaga kaetud käe wälja,
Testi meest hobuse seljast maha kiskuma,
silmapilk oli põnew, sest põgeneja kui taga-
ajaja hobused seisiwad pea sõrwti, jääb —
„Höpp, Vääsu, höpp!“ kiskendas Testi mees
oma hobust hüppamisele sundides, „hoia
kinni, Tehte, hoia kinni! Mitte elusalt!“
ja — karates, kulludes, weeredes kihutas
Testi mees ja hobune kulerluuti lüües, et
mullatükid keerlesiwad, mööda mäe alla,
aga — nagu kulli küünte wahetele oli noor
naene wiimasel silmapilgul rüütli tugewate
sõrmede wahetele rippuma jäänud.

Hirwitades waatas rüütel hulljulget
ratsa-kunstiükki päält, tema mõtte järele
oliwad mees kui hobune kadunud. Aga
imet, mäe all, pehmel rohusel heinamaal,
jääb lahkus ja arendas ennast mehest ja
hobusest lera; puristades tõusis loom maast

ja liitmeid firutades mees, rusikas läega ülesse poole ähwardades.

Selsamal filmapilgul wuhises ta juba rüütli raste, pill oda mäelt alla, kui wält targas Eesti mees, kellele oda läkitatud oli, kõrwale, isegi oma hobust rutuga kõrwale kistludes. Sügawale tungis oda püsti maa sisse — toleda hirmutamisega murdis Eesti mees tema warre pilbasteks latki, tüwe tülli ümber pää keerutades, kui tahaks ta teda sinna tagasi läkitada, kust ta saadetud — jää, kohludes langes tema käsi kui jõuetult maha. „Lehte, mu naene,“ rihendas ta, „mis taju on mul, et ma pääsin!“

„Põgene, Wenda, põgene!“ tõlas mäelt naese ahastaw hüüd. „Põgene, põgene, ära hooli mingist!“

Wandudes lastis rüütel weel ikka tema rusika wahel rippuma naese lahki, hüppas hobuse seljast, et jala mäest alla ronida. aga juba oli Eesti mees oma hobuse seljas ja hüüdes: „Nägemiseni, Lehte, nägemiseni!“ ajas ta tuhatnelja läheda metsa poole.

Ta oli pääsnud.

Karksi lossi uute peremeeste suurem mure oli nüüd, kohta ärawõitmata kindlaks kant-
sits ümber ehitada. Kibedasti hakati selle
wastu walmistama. Endised müürid lõhuti
maani maha, uus kindlus pidi suur ja

uhle jaama. „Loss“ tähendab „lullu“ ehk „taba“, ja kindla lossiga mõtlesivad rüütlid siit maad waenlaste eest lullu panna. Häfiline mägi oli ise juba loodud lindlus, seda olivad eestlased õige wanasti, seda olivad sakslased eestlasi ärawõites küllalt selgesti äratundnud.

Sga uus päew tõi uuesse asutusesse uusi raudmehi kaasa. Nendega ühes tulivad preestrid ja mungad, ristiusust ärataganenud eestlasi uuesti ristima ja ristiniimes- teks tegema.

Sadade ja tuhandete laupa sunniti rahwast uue ehituse juurde orjama, keda maad kaewama ja mulda kätutama, keda telliskiwiga tegema ja lupja põletama. Werstad uuest asutusest kaugel, kus hääd sawimaad leiti, ehitati telliskivi-lööwid, millest koh- tadele praegugi alles olewad nimed maha- jäänud.

Rahwasuu teab ehitusest mõndagi kurba lugu jutustada. Mõra Lööwi talu lähedal seisib weel hilja aegu suur kivi, mida rahwasuu „orjaisimeks“ hüüdis. Siin olnud lõpmata tige kubjas, kes rahwast telliskiwide tegemise juures libuwitstega peksta lastnud. Põljetud inimesed olla siis külma kivi pääl paistetanud ihu jahutamaks käinud ja sellest jäänud kiville nimi. Karksi Turandi talu põllu sees seisivad weel mõne aasta eest hulga endiste telliskivi-põletamise ahjude

waremed. Polli Baise talu ligidal on telliskivi, tegemise kohta jätiseid leida. — Teatakse rääkida, et werstakauguste kiwi-lööwide juurest hakates kõik, kes aga kätt ja jalga tõsta jõudnud, wanad hallpääd ja imetajad naesed, rongidesse seatud, ehiruse-kiwa ühe käest teise kätte edasi tõstma, kuni lossimäele, kus wiimane rongist kiwi koha müüriks müürinud. Selle juures olla imetajatele naestele ainult aega antud, poeglapsi kaks ja tütarlapsi üks ainus lord päewas imetada.

Kus tuhanded ja jälle tuhanded läed piitfa sundusel ligiehitada aitawad, jäl ei ole ehitajal raske ehitada. —

Ühtlasi aga tehti siis rahwa keskel ka oma tööd, „paganaid“ ristiusku jälle wastuwõtma äratada. Kes jeda hääga jälle wastuwõtšiwad, neile töötati edaspidi orjust kergitada; kes kangekaelsed oliwad, neile ähwardati raskemat ilet päälepanna. Kiiresti walmistati üleüldse hulgana ristimise wastu, aga õpetusest enne ja pärast ristimist ei olnud kõnetgi. Preestrid häwitasiwad ainult eeslaste endiste jumalate hiied ja ohwriafemed ära ja ütlesiwad Gesti endiste jumalate teenistuse kuradiorjamise olemat, aga sellepääle nad ei mõtelnudgi, rahwa mõistust ja südameid ristiusule selgeks ja soojaks teha. Wälimised lombed ja prungid oliwad pääakjaks saa-

nud. Keda ristitud oli, seda arwati ristitiinimejeks.

Lossi alune puhta weega jöelene, mis suuresti Karksi Sinihallitast wäljakeeb ja mida kuni lossini sadanded hallitad joodawad, see puhas ja rahwast juba enne pühaks peetud weši nägi eestlaste ristimist. Sulgana oli rahwast ristimisele tulnud. Suure auga ja iluga toimetati püha talitust, ärdaid palweid saadeti taewa poole, uute ristitoguduse liikmete taewase õnnistuse eest.

Ristitute seas oli ka endise, põgenema pääsnud rahwawanema Wenda abikaas L e h t e. Teda oli kuni siamaale wangis peetud ja oliwad tema kallal preestrid kõigesuurema hoolega töötanud. — Lehte oligi meelearahetmisel kõige südamega uueusuliseks saanud. Koledad pildid igawesest hukatusest ja pörguwalust oliwad niiviisi tema õrna, naeselikku waimu pääle mõjunud, et ta igatsemisega ristimist ootas. Walju häälega liitis ja tänas ta Jumalat ja kutsus oma suguõdesid kõiki ka selle õnnistuse osaliseks saama, mis temale saanud.

Lehtele anti ristimisel uus nimi Katarina.

Katarina oligi esimene Karksis, kes kõige südamega ristitiinimeseks sai. Rahwas — lastis ennast küll ka sunduse teel ristida, aga — kumardas kodus ja salamahiti,

enne kui pärast ristimist, itta oma endiseid jumalaid. Mõni kumardas eht ka mõlemaid, kuid wana usk ei ladunud.

Ordu aga, Siimi ordu, sai päewpäewalt weel wägewamaks. Ostmise läbi Daani kuningas Waldemari läest saiwad ka Harju ja Wiru maakonnad tema omaks, nüüd ulatas ordu walitsus üle terve eesilaste maa. Tema uppus ilbuse ja kõrgimeele sisse ära, temal oli siin: „oma tuba, oma luba.“

K a d r i n a t u l p .

Ebausl on pimeduse würsti wägewam wõrk.

M. Lipp.

Juba esimese juwe lõpul pärast halslaste Kariksise jõudmist oli lossi ehitus, mida tulisel rutul ja waljul rahwa tagajundimisel edendati, niitaugele jõudnud, et alusmüürid pandud ja esimeste tornide jalad juba maapinnast ülesse terkisiwad. Määratu palju lupja ja muud materjaali seisiwad ehituse platsil walmis, — kuid midagi puudus weel. Uute müüride kindluseks tarwitati ka e l a w a t materjaali. — Sedagi leiti.

Uhel septembri kuu ilusal pühapäewa hommikul täitis lugemata rahwahulk lossimäe õhtupoolset külge. Sjegi orjad nähti

puhlatwat ja teoorjuselt Sumala orjusele aetud olewat. Ümber rahwahulga seisiwad rüütliid hiilgawates raudriietes ringis kui wahid.

Täna esimest korda pääle ristimist nähti ka Katarinat walgetes riietes wabalt teiste naeste ja tüdrukute kallas.

Piduliku Sumalateenistusega pidi uue lossi nurgakiwi alles nüüd paigale pandud, ehitus pühalikult sisseõnnistatud saama.

Keset rahwaringi, ühe isewärki litša tornijala ligibal, seisiwad waimulikud, pühade pillide ja kirikulippudega. Näitas, et siin ehitus kõigewiimati pooleli oli jäänud, sest kiwid ja walmissegatud lubi seisiwad siin, kui ootakswad nad praegu meistrit. Ssegi lubja-labidad oliwad läepärast, lubja sisse püsti pistetud.

Bappide Ladina keeli laulmine, palwete pobisemine ja magus wiirulisuits tõusiwad ülespoole, — wait ja waguši wahtis rahwahult; igamees wotas, mis pidi sündima.

Kui Sumala-teenistus lõppis, asusiwad ehitaja-meistrid tellisüwi hunnikute ja lubjastide ligemale.

Ja nüüd hüüdis lossiülelem selge ja walju häälega rahwa poole:

„Kes teist, teie kokkutulnud inimesed, on priitahlikult walmis, Sumala ja püha neitsi Maarja auuks kiriku wõtmeid landma?“

Kohmetanult waatasiwad Eesti mehed ja naesed üksteise otsa, keegi ei mõistnud, mis niisugune küsimine pidi tähendama.

Sääl — lohkunud naeste reast astus Katarina välja. Tuimalt lähenes ta loosi-älemale ja wastas kindlal häälel: „Mina!”

Küütlite rõõmuhõiskamine, Eesti naeste häda hüüded ja nutt kõlasiwad läbisegi. —

Katarina aga oli wait ja wagune nagu tall tapapingil. Tema süda ei teadnud jellel filmapilgul ei Jõsandast ega hingeõnnistusest midagi, ta teadis ainult, et ta surra ihtas ja surra lootis. Surmas igatses ta oma südamele ja hingele, kui ta piinatud ihule r a h u.

Nüüd õnnistasiwad papid teda. Teda tõsteti kirjeldatud litsa torni alusmüüri õõse sisse ja walju laulmise ning päältwaataja rahwa hädalisa ja appihüüdmiste all tegiwad müüri sepad tema ümber tulise kiirusega tööd. Kiwi laswas kiwi pääle, — Katarina filmad oliwad kinni, ta oli enam jurnud kui elaw, — müür tema tema ümber tõusis laelani, — Katarina huuled liikusiwad, aga sõna ei tulnud tema suust. — Nüüd oli müür juba üle pää, ainult sisse jäetud haugukese läbi oli tema lahwatanud filmanägu weel näha, — nüüd, nüüd tõusis juba wõlw üle tema pää, — — nüüd oli ta e l u f a l t m a e t u d.

Mis see dieti oli ja mis niisugune temp pidi tähendama?*)

Selleaegse pimedada ebausju sunnil, mille wastu isegi Katoliki usu selleaegne järgselgust ega walgust ei andnud, arwati, et niisugune suur ehitus, mis käsil oli, muidu ei saaks lordaminema ega õnnestama, kui et Jumala auuks keegi inimene elawalt sissemüüritud pidi soama. Waga, priitahtlik märtiri surm pidi Issandale hääd meelt tegema, teda äralepitama. Oh jäledust!

Ja Lehte • Katarina oli manitsuste ja ettelujutamiste pääle walmis, ennast seks äraandma. Õnnetu naene jäi pappide juttu uskuma — oliwad ometi eestlased õigewanasti oma jumalatele ka inimeseohwrid wiinud. — Pääle selle arwas ja pidas endise rahwawanema naene oma pärisorja ja wangipõlwe enesele kõigesuuremaks häbiks ja tahtis parem surra. Et ööd ja päewa tema põgenemise wastu walwati,

---

*) Jutukirjutajal ei ole teadusehallikaid mitte käepärast, siiski teab tema, et elusate inimeste sissemüürimise uust üle terve selleaegse maailma ulatas. Siin ja jäl teatakse kohtasid nimetada, kuhu inimesi elusalt sissemüüritud olewat. Sedasama räägitakse ka Tartu Doomi-kiriku waremetest. Hiljuti kirjeldas seda ka Rumenia kuninganna (Carmen Silva) ühes jutus Rumeniaast. Kas asjal tõepõhja on, ei tea mitte ütelda, aga Karksi loessist räägib rahwasuu seda elawalt.

lõppis lootus, teotawasti põlwest luidagi päästa, ennem siis surm.

Mis asi ajas teda aga häkisti kiskendama? Et ta teadnud juba ennegi, et temaga seda pidi sündima, mis sündinud oli?

Oh, — Lehte oli kuni siamaale kui eluta, poolsurunud olekus olnud, tema mõttemõim oli tüntsiks, tema meelemärk tuimaks läinud. Müüid korraga oli temale midagi meelde tärkanud, mille pääle ta enne mitte ei olnud mõtelnud ja see oligi, mis teda kiskendama ajas. Ta karjus waljusti, kuni tema mõim rauges ja ta surmasarnasesse minestusesse langes. —

Müüid oli jälle kõik wait ja waga ja waitne asi lossimäel. Minult ehituse-platfõilt laugemal, tellide alt, säält lõlas kisa ja kára, ropp nali ja lustiline laul, jää — pidasiwad oma rõõmupidu rüütliid ja säält joodi ja priisati. Sjegi wahid ehituse-platfõil oliwad joobnud ja ei hoolinud omast ametist. Mis säält ta wahtida oli?

Päikene oli ju ammugi looja läinud ja tume öö mäsis maad ja metsa, lossimäge ja tema elawat hauda oma mähtne sisse. Kuu peitisgi oma puhata pale pakjude pilwede tahta ära, nagu ei tahaks ta maha waadata loha pääle, nagu ei oleks see pail tema taewalise walguje wäärt. — —

Südaöö tunnil jelsamal öösel, kui rüütliid ja wahid piduwäsimusest puhkasi-

wad, hiilas pimeduse kattel keegi inimene ehituse paiga lähemale. Ettevaatlikult, siisgi kärmelt, nagu prii metsaloom, seft niisama uhtelt ja wabalt kandis ta — terawa pilguga enese ümber waadates — oma pääd kõrgel. Hirmsa hana ees jäi ta peatama. Oli, nagu tahaks tema jõud lõppeda, nagu ei lannaks teda enam tema jalad, nagu läiks tema pää ümber, aga — see oli kõigest filmapilguks. Ligemal filmapilgul näitas ta teadwat, mis tal teha. Ta nägi, et seda langet torni salamahti ja ühel inimesel mahalõhkuda wõimalik ei olnud; mis siin weel ülejäi teha, oli, et elawalt maetuga, kui ta weel elas, ainult mõni lühikene sõna rääkida. Aga, kas ta saab lähiseja wiha ja südamewalu pärast sõnu suust?

See mees oli Wenda.

Hiigla jõuga tõstis ta püütu juure liwi torni ette, astus selle pääle ja waatas torni hauguleseft siise. „Lehte, armas kallis Lehte,“ nii sosistas tema hääl, „elad ja weel, ehk oled ja juba — surnud?“ — — Must haul ainult haigutas temale wastu. Weel kord hüüdis mees ja nüüd waljumalt. Nagu mahasurutud walulijendamine, sügawast hingepõhjast tõlas tema hüüdmine: „Lehte, Lehte!“ — — Nüüd, nüüd kostis hoigamine ja ägamine kitsast torni august ja — jõuetult, nagu wiimase

hingedõhuga kostis wälja: „Wenda — mu
kaasa, — jää jumalaga, — wõta minu
— wiimane suuandmine — oma — lapse
— huultelt — wastu. — — Minu —
jõud — on — otsas!”

Ja torni kitsa haugulise kohal ilmus
midagi, mis kangelase mehe kui haawalehe
wärisema pani.

Kohmetanult sirutab Wenda käed torni-
hauguliseft siise, aga ei mõlemad käed
mahtunud annet wastuwõtma, üheainsama
käega pidi ta jeda tegema. Ahastades
suuteles ta jeda, mis temale antud oli ja
mähkis tema siis oma ihupõue riiete wahete.
Siis pööras ta oma juu jälle tornihaugu
poole: „Lehte, mu naene, ja kõigeõnnetum,
kas ma wõin midagi su kergituseks teha?
Käagi weel üks ainuke sõna minuga,
Lehte!” — Aga midagi ei kostnud enam
haugu pimeduseft, ainult kui ühe surija
wiimane hingetõmbamine kõlas raste, ko-
rises õhuline tema kõrwu, siis — oli
kõik wait kui — puusärgis. Kõige haleda-
mad, kõige härdamad sõnad, nuttes ja
ahastades, palumine ja needmine läbi se-
gamini, kõlasiwad Wenda suust, aga —
haud ei andnud enam wastust.

Ragu nõrledes langes wali mees kiwilt
maha, ta mõistis, et oma kalli abikaasa
wiimast hingetõmbamist oli kuulnud. Weel

lord tõusis ta kiwi pääle, hinge kinnipida-
des kuulatas ta — ei, siin ei olnud enam
elamatel midagi tegemist. Temal olivad
nüüd pühamad kohused täita, kellegi vastu,
kes tema karedas pöues — kuule, esimest
korda häälitseb. Nagu taha palwetades
liikufiwad Wenda huuled, nagu õnnistades
tõstis ta oma läe tornihaugu ette üles,
siis — kadus ta kui wari mäeharjalt.
Kukkumate kiwikeste ja mullatükkide kröbin
ainult kuulutas, et lossimäelt keegi kiiresti
põgenes.

Nüüd alles oli täitsa wagune asi lossi-
mäel. Haud ei olnud enam elaw, kiwine
puusärk warjas tõesti surnuleha. —

Kui järgmisel hommitul wahid torni
juure tõttasiwad ja haugulesest sissehüü-
sivad, ei kostnud neile midagi vastu. Tui-
malt seisiwad nad jääl ja — kui lossi-
ülem tuli, lastis ta niisama tuimalt kiwid
haugu suu ette müürida. — — —

Rahwa juus aga on ühe Karffi lossi
tornirufule tänapäewani Kadri n a t u l p
nimets jäänud. Teatakse ütelda, et sinna
Gesti naesterahwas Kadri elusalt sisse
müüritud saanud, et „kirikuwõtmeid
pidi kandma.“

W a i m u.

Emalene, ennefene,
Jättid maha marja suuru,
Kiwi lõwa kirbu suuru,
Läwe ala läätša lain.
Rahwalaul Karfist.

Wersta wiis ehl tuus Karfisi lossimäelt, suure sinaja metša ääres, asus ilusa kõrge mäe jalul kaunikene Gesti talu. Rõrged lased warjasiwad majakest, mis tahumata pallidest ülesraiutud ja oma samblaga üle kaswanud laia hõlglatusjega wälja näitas nagu määratu suur seen, mis wihma järele lopsakalt üleskaswanud, sest latushe räästad ulatafiwad tüll kaugemale üle maja seinade wälja ja nende all oli lõikejugu majakraami wihma eest warjule mahutatud. Eluhoone lähedal nähti paar teist niisamajugust hurtsikut, mille all loomad suwel kärpsete, parmude ja talwel külma eest warju leidfiwad. Waltaga kaewu lähedal, keset tarasaiaga sissepiiratud õuet aga seisfis püstipandud roobikutest ehitatud koda, milles suwel — kui suitsu nii sage dasti tuppa ei tahetud teha — toitu keedeti.

Siin elas tubli Gesti mees K a s k i oma alles noorepäralise naese, wana ema ja tahe lapsega. Talu hüüti mäe järele, mille jalul ta asus, Rõrgemäets; küllap wist oliwad puud, mis pere õuet warjasiwad, peremehele ta nime andnud.

Raski oli ameti poolesti kütt ja osaw linnupüüdja, teda oliwad rüütliid orjusest priiks jätnud, et iga nädala teatava aja meesalindusid lossi pidi muretsema, herrastele maiuseroaks. Seda ta ka tegi, pidi tegema. Küll herrased teadsiwad, kuda nad oma linnupüüdja wirgaks, temale jalad alla tegiwad.

Oli korra Raski südametäie ja wihaga tedrepoegade asemel waresepoegi lossi wiinud, ennast lolliks tehes seletanud, „lind olla lind“ ja muud lindu seetord tema lõksu ei olla läinud; kibe karistus oli niisuguse pilkamise palt olnud. Sest ajast ei latjunud Raski enam herrastega nalja teha, waid oli tänulik, et muidu temale priius alali jäeti. Ei olnudgi linnumaks temale raste; tema osawasti ülesseatud püünisjed, lõksud ja wõrgud jäiwad harwa tuhjaks.

Uga, küllalt jest. —

Ruted laulsiwad alles esimest hoo aega hommikul pärast kirjeldatud sündmust Raski loesimäel, kui Raski pere õuewäraw lägises ja tugewat kõrge kaswuga meest talu elumaja poole nähti astuwat. Tuleja ei näidanud wõõras olewat, jest tugewad koerad, kes walusa haukumisega temale kallale tültsiwad, jäiwad paari sõnaga häälitsemise pääle: „wait Balkand, wait Bauli, mis te ütate, waadate kus kriimsilm,“ warsti rahule ja püüdsiwad jaba liputades wõõra

täsa laskuda. See aga oli juba maja läwe ette jõudnud, labas rutuga ulje läepulka ja tõmbas hooga ulje tagasi, nõnda et see fiibritaolise soone sees läuljus. Testi uls ei tundnud weel taba. — Ka tares, kust jõe õh? tulejale vastu ldi, nähti teda kodus olewat, sest ühe sammuga oli ta kolde ees ja foris nüüd pilpaga tuha sees, liimafute ja wirna alla äramaetud tuld otfi-des. Warsti põles peerg pihis ja walgustas tare, kuna mees wäsinult ennaft kolde-
liwi pääle, sawitule maha toetas, larwase kübara pääst wöttis ja kaitsega üle oma higise, kõrge ja laia otsaesise pühtis. Järgmifel filmapilgul õhetas ta oma täsa hingedõhuga soojemaks ja päästis siis nahkpoognad, mis lühikeft karunahast kasutat tema piha ümber koos hoidsiwad, lahti ja waatas imelikult hella pilguga oma ihupõue, nagu oletis temal jäl les teab kui kallist warandust peidus. Siis koputas ta madala ulje pihta, mis tarest kõrwalisesse kambriisse nähti wiivat ja hüüdis pooltasase painduwa häälega :

„Marna, Marna ! tule üles !“

— „Kes jäl on ?“ tõlas tugew häälwastu.

„Mina olen, Kasli, Wenda —“

— „Seldus, fina oled. Mis on, Wenda ?“ tõlas nüüd halatsedes ta naeste-

rahwa hää! lambri. „Ma tulen filmapilt. Mis on?”

„Tule, imeta mu last.”

— „Sinu last? Taara teela, kaitse! Kas ja pääst segane oled, Wenda? Mis jutt see on?”

Särgiwäel, filmad weel und täis. astuwad mees ja naene teine teise järel lambri sisse.

— „Onnetu, mis sa jampsid!”

„Ma ei ole segane, Marna, ega ei jampsi, siin — kui ta weel elab!” Nende sõnadega lastis Wenda lasta hõlmad laiali, tema ihupõues nähti titelest magawat.

Imestades löiwad mees ja naene kasa kottu.

„Tee, mis ühe praegu sündinud lapsega tohe peab tehtama, Marna — ja küsi pärast.”

Uga peremees ja perenaene ei saa weel ilka aru, kas lugu unes wõi ilmsi. — „Mis ja kes see on, Wenda?” küsijiwad mõlemad, juu ja filmadega.

„See on minu ja Lehte laps, Marna,” sõnas Wenda poolpahaselt, et teda weel ilka ei mõistatud. „Tee mis teha tarwis, küsi pärast.”

Kuid juba oliwadgi wileda, noore perenaese känd hellatades lapse küljes, nagu järele kadus ta temaga lambri.

Kasli aga pani trööstides oma kae tugevasti sõbra õla pääle ja waigistas:

„Kui Warna ja minu wana ematene juba talitawad, wõid sina mureta olla. Puhla, — pärast wõid jutustada.“

Ja kui nüüd warsti pääle selle katal ahju-
suu ees raudkonksu otjas tulel laulis ja
wisises, perenaene wäledasti edasitagasi ta-
litas, — tõstis Kasli uhmripaalu nurgast lähe-
male ja istus selle otja Wenda wastu maha.

Tulekene walgustas mõlemaid mehi ja
terwet tare paremini kui peerg pihis. — Ta
walgustas kahte meest, kellest iga liiku-
mine, nende tugew kasu, nende tugewad kui
terakkest taotud liikmed ja sooned tunnistust
andsiwad, et need kats Eestimest weel mitte
orjameele märki otja ees ei kandnud. Mõ-
lemate palgilt paistis mehine kindlus ja
julgus, mis ühtegi hädaohtu ega kartust
ei tunne.

Terawa uuriwa pilguga waatasiwad
mehed üksteise otja. Sää! — Ivi Wenda
õhtades sildmad maha.

„Kõik on otjas, Kasli!“

„Wale, Wenda; meie elame weel. Kõik
ei ole otjas.“

„Elame, kui kauaks? Kas mind ei püüta
kui hunti? Minu jõud on otjas. Ma
ei juuda enam!“

„Kra heida meelt. Küll on raste, mis
sulle sündis, aga —“

„Jäe wärišeb kuni ta murdub, liig
pingule tõmmalud lõis katkeb!“

„Baene sõber! Üra wii parem juttu selle pääle, mis sulle nii walus ja millest minagi parem waihin. Säta puhkamist puhkajale ja ela elawile. Eht jõuab pea päew, mis teisegei päewa walu weel ära tajub —“

„Eht! — aga millas? Mina ei suuda enam landa. Isegi minu ihujõud raueb!“

„Sinu ihujõud? Mis ja räägid. Mitu päewa on mööda, kui sa püüdnud metsapätsiga alles mees mehena wõitlesid ja oma laia noa tema küljelunde waele torlastid? Sääl parsil tema karwane kasu- kas weel kuiwab. Sa sinu ihujõud peaks raugema? Tühhi lori.“

„Jah, üleila! Siis ma weel lootsin lehte eest kas wõi tühjaga heidelda, siis ma weel katjusin karuga, kas jäljaksin mees mehena tüliheideldes tugewama wasta. Siis ma weel lootsin, et raudmehe raudmundri wahel pilu saab olema, kuhu minu õhukene nuga waele mahuks, aga — täna —!“

„Täna on sul lähed kohused. Täna on sul hirmsam wõlg sissenõuda, — ju rahwa wiletsus ja ju naese surm.“

Tugewasti, kui raudse pihiga pigistas Rasti sõbra kätt. „Puhka wanem! Sa oled wäsinud. Honime juba mõtled ja teisiti.“

Aga Wenda raputas ustmatalt pääd. Küll oli, kui oleks tema filmades tuleleel põlema lõõnud ja ta walja kõrgemaks tõus- nud, aga — jee oli kõigest üürilehelts.

Sääl astus perenaene rõõmust hiilgate filmadega sisse. „Tulge nüüd äiateft vaatama,“ lillas ta.

Tema läte wahelt paistis walge waiba alt kirjude äärtega mählmeft lapfe wäitene pääkene, kui koidukarwaline öienupp.

Ja hellalt, nagu jeda kareda loomuga mehest teegi ei oleks oodata wöinud, sirtas Wenda omad suured läed wälja, last perenaese läest wastuwõtma. Nagu örne mat asja, mis igal hellamal puutumisel latki wöiks minna, hoidis ta teda ja töstis oma juu lähemale, ilma et oma suure habemega last oleks juuteleda julgenud.

„Kui wäite ta on!“ söfistat tema juu önnel. „Poeg ehk tütar?“ küfis ta ja jäi argseft oodates perenaese otfa vaatama.

„Tütar ilka, kas mõni poisj nii ilus on?“ oli wastus.

„M i n u tütar, Lehte pärandus!“ lausus Wenda sügawates mõtetes.

„Waene maimutene,“ sönas Kassti kaas-tundlikul häälel. „Kas sinust, kes ja nii wäite ja wilets oled, nüüd ta inimene peab jaama! — Mis temale nimeljs jaab?“

„Sa oled praegu tema nime wäljarääkinud,“ wastas Wenda. „M a i m u olgu ta nimi, sest et ta nii wäitene on.“

Kõik liitfiwad nime, mida Wenda wali nud oli. — „Tule Maimu,“ ütles pere-

naene, „tule ära minule,“ ja wõttis lapse isa kätewahelt ära.

Ja nüüd jutustas Wenda lapse loo, mida meie juba teame. Jutustamisel süttis tema wiha lordkorralt põlema, häkitselt lahmas ta uhuri surunuia maast ja murdis tugewa puu kui pilpa kätte wabel katti. „Et tauud neid tapaks!“ lähises tema suust.

„Waigista, waigista ennast wanem,“ manitses Kasli. „Wihaga ei ole midagi teha. Kannata, pigista hambad risti.“

„Kannata? Kui kaua? Mis süüdi olen mina, mis süüdi on mu laps teinud, et tema kui metsaloom isata, emata, koduta elusse peab astuma. Mis süüdi? — Andke mulle mu laps, ma tahan minna! Kus hunt ja karu, kus arg metsaloom pesitab, sinna tahan ma ta wiia. Metsaloom laswab metsas üles, — kaswagu mu laps ka metsas, nõnda kudast tema isa metsalooma wiisil ennast peab warjama! Andke mulle laps.“

„Kas sa arust oled, Wenda,“ waigistas perenaene. „Kuhu pööjsa alla ja ta maha jurema tahad panna?“

Ühtlides langes Wenda istmele tagasi. „Sul on õigus!“ õhlas ta. „Kanna oma wanema tütre eest hoolt, ma tasun sulle!“

„Jää rahule,“ waigistas ka Kasli. „Annab wanaisa wõõraid, annab ta ka

wõõrastele wara. Sellepärast wõid mureta olla. Aga nüüd tee, et minema saad, juba on päikene kõrgel. Saol sõidab saks, udul hunt, kes wõib julge olla, et luuji-
jaid ei tule.“

Ja Wenda rühkis minema.

Sügawa laastundmisega waatas Kaste jõbrale weel tüll aega tagajärele, kui see juba ammugi metsawarju ärakadunud oli.

Kiiredel sammudel tõttas Wenda metsa igaweste wanade kuuslede ja lastede wahel edasi. Korraga, ühe kuristiku põhjas, lake mäe wahel, mis patju wõsa ja wäätlastwõsid täiskaswanud oli, lõi Wenda pöösjad läega laiali ja kadus, ilma et temast midagi märki järele oleks jäänud, ära — nagu oleks ta maa alla wajunud.

W a n a p a g a n .

Eest lõppenud lõik usaldus ja lootus,
Ei jäänud muud, kui rahutunni ootus.

Lembit, VI. laul.

Sellejama oru kaldal, mis Karlji lossi-
mäe alt alla tuleb ja kust jõekene oma teed
Bärnu jõlle ja säält edasi merde wõtab,
wersta-kuus allpool, on weesi wanal ajal
lake mäe wahelt litja, aga sügawa kuristiku
sisse uhtunud. Selle kuristiku häkilise lii-
wakivi seinas on koobas, eest litja,

wõlwi moodi juuga, aga mäe sees hää saunalese suurune. Keegi, kes loopast enne kuulnud ei ole, ei tea teda jäält otsida, sest praegu latab weel wõja loopa suud. Koopa tagumisest seinast niriseb liiwakiwi prao wahelt ilus selge hallikas wälja. — Koopa kohal ülewel mäe pääl on mitu lehtri jarnast hauku maa sees näha, millest arwata wõib, et ennewanaste mäepõues mitu koobast oliwad, mis aastasadade jooksul kinnisadanud. Praegune, kust hallikas wälja tuleb, näitab ka enne suurem olnud olewat, aga on mäe raskuse rõhumisel koku pigistatud.

Kas koobas looduse - sündmuste läbi jaanud, weest wäljahutud ehl — wanade kiwiaegsete inimeste kätetöö on, ei ole mitte teada.

Rahwasuus hüüatse koobas Mäkitse (Mägiste) põrguhauats ja räägitakse, et temas ennewanasti wanapagan elanud ja jääb oma weidraid tempusid teinud. Pärast, kui ristiusk meie maal wõimust wõtnud ja juba lapsed tarja hoides Jumala sõna laulusid laulma hakanud, ei ole wanapagan seda pahandust enam wäljalannatada suutnud, waid ära läinud. Minnes olla ta weel sajatanud: „Kadugu tüdrukud häbi ja härjakašw!“ — Sest ajast ollagi härjakašw lüngus ja tüdrukud ei olla enam nõnda karsted ja kašinad kui enne.

Wenda oli jakslaste eest loõsist põgene-
des Mägiste loopas, mis tol ajal alles
tiheda, suure metsa pües seisis, redupaika
otfinud ja leidnud ja sinna elamagi jää-
nud. Säält ei teadnud teda keegi jakslane
otfida. Tol ajal oli loopaid alles mitu
ja oliwad nad inimese läe läbi suuremaks
uuristatud õõnestee läbi ühendatud. Koopa
juu oli kiwide, wõsa ja wäätkaswude läbi
nõnda ära warjatud, et teda keegi wõõras
leida ei teadnud. Kes pidigi teda niiske
kuristikku põhjast otfima, laanest, kuhu kel-
legi taperiteral weel ei olnud tarwis puu-
tuda olnud.

Oma sugurahwaga ja iseäranis oma
truu sõbra Kaskiga ühendusesse jäädes, oli
Wenda siin kuni Lehte sissemüürimiseni
waitfelt ja waguft elanud, tundi ootanud,
millal ta oma wangistatud kaajat kudagi
ärapääästa wõiks; — nagu teame, läks see
lootus nurja.

Sugurahwas ei olnud oma wanemat
mitte äraunustanud, waid kandis hoolt, et
Wendal pelgupaigas päätoidusest puudu ei
olnud. Mis läte juhtus, kandis ta temale
loopasse läte. Loodeti ilka weel lord jaks-
lastele wastu hakata wõiwat, — siis pidi
Wenda jälle etteotja astuma.

Nõnda ja osalt jahist oli Wenda kuni
siamaale ennaft elatanud ja oma pääd
toitnud.

Ütšina elu igawas loopas oli teda tui-
maks ja tümaks teinud; — wägimehe loo-
mus ei suuda oma mõtete pääl haududa.
Nüüd — wäikese Maimuga tõusis temale
kui uus elu. Peaaegu iga öösel oli ta oma
last vaatamas käinud, teda ööd läbi suu
juures huntelenud ja siis ise igatord enne
hommikut jälle metsa tagasi läinud. — Kasli
perenaene oli pisukesele õige ema asemel ja
toitis oma, kui last last ühe ja sellesama
rinna otsas. Pärast, kui piim rinnas enam
labele toidust ei andnud, muretseti puhtaks
õõnistatud härjasarwelene, mille otja lii-
genahasti topstiline seotud; sellega toideti
wäetimaid mõlemaid lehmapiimaga.

Nüüd ei suutnud Wenda weel sugugi
omast loopast lahutada. Wäikene Maimu
oli kindel sibe, mis lähemata meest kindlasti
oma koduse maanurga külge sidus.

Ja — kardetud rahwawanem jäi omas
asutohas tülitamata. Nüütklitel ei olnud
esiotja aega muu kui lossi ehituse pääle
mõtelda ja pärast omas walmis saanud
kindluses midagi enam karta, selle pärast
kadus neil Wenda nimi pea meelest, iseära-
nis et temast lõppu ega kõbinat kuskil
midagi kuulda ei olnud. Üle selle tekkis
rahwa suhu kindel jutt: Wägiste metsas
elada w a n a p a g a n. Wenda ise muret-
ses kawalal kõmbel wõõraid inimesi hirmu-
tades ja lõiljugu weidraid tempusid tehes

jelle eest, et seda juttu põhjendatult arwati. Mitugi meest, isegi rüütliid, oliwad jahil käies jääl mõistmata wiirasini näinud ja ebausku wanapagana ja kuradi fiske falklastel ju ei puudunud. Keegi ei usaldanud asja põhjust uurima minna: nõnda jai tähendatud mets wiimati nii kardetawaks lohaks, et keegi rüütlikest ei õõjel ega päewal sinna fiske minna ei tahtnud. Kardeti isegi iga murtud oljalestest hädaohtu ja haigust algawat.

Wenda ei elanud jääl sees aga mitte terjaja wiisil rahwa armust, waid ta toitis teifiti auksal kombel oma pääd. Tema oli juur ja tark looduse- ja loodud wägede tundja, põlwest põlweni oli juba tema perelonnas poeg isa läest säherdust tarkust pärinud, ise juurde õppinud ja juurde uurinud; ta oskas taimedest ja juurikatest rohtusid walmistada, mis haiguste wasta aitasiwad ja terwisi tagasi töiwad. Keegi teine ei olnud sellepääle nii osaw kui tema ja ligidalt ja laugelst käisiwad ustawad mehed salaja tema juures arstiabi ja rohtusid otsimas. Salgi ei wõtnud tema oma abi eest muud tasumist, kuid mis ta oma elu ülespidamiseks tarwitas. Nõnda ei olnud temal pääle jahisaagi, mis küll ambu, küll püüdiste, lõhkude ja lingude waral temale rohkesti osaks langes, päätoidusest mitte puudus.

— Tol ajal ei olnud meie kodumaa met-

jad ka mitte lagedad, waid täis rebaseid, tuhkruid, nugiseid ja karusid, kelle kasulad linnades illa kallist raha makšiwad, kui neid kaupmeeste kätte toimetada jõuti. Ja selle tarwis teadis Kasli teed. Sga aasta käisiwad Mesosijad torra tema juures ja ei kunagi ilma, et kallide nahtade koorma ära ei oleks wiinud. Nahtade eest aitas Kasli Wendale muretšeda, mis teisele muidu kui ostes wõimalit jaada ei olnud.

Megamööda sai Mägiste mets lošfielanikkude meelest weel enam kardetawamaks. Ühed ütlesiwad, säääl elada wanapagan, teised, säääl elada hirmus nõid. Ebaušt ja hirm nõiduse eest oli suur, — nõnda ei olnud Wendal pea midagi kartta.

Nastad läšiwad mööda. Wenda oli oma tütrese, nii pea kui see juba jalgu järel wedama hakanud, kõigest Kasli pere teelust hoolimata enese juurde ära wiinud, tema suurem rõõm oli, et Waimu kaswas ja kosus, ning tütarlapses sirus, kes ju mängulannisid tarwitas.

Wenda koobas oli juba dieti elataw ruum, isegi ahi ja leedulohk ei puundunud säääl sees, kuna suits läbi puutoru maa alt koguni teisele lohta kaugele wälja wiis. Seinad ja põrand oliwad puhas kuiw liiw ja koopa suu oli nõndawiisi ära seatud, et teda sišjetungiwa külma ja kurja ilma wastu ärawarjata wõis. — Koopast läbijooksma

hallika oli Wenda niivõisi kinnimüürinud, et see niiskust ei andnud, enne kui väljas loopa juu ees päewavalgele pääsis. Tee-
radagi ei wiinud loopasse, esimesed sammud loopast välja ja loopasse sisse tulivad läbi wee astuda, luhu jälgi ei jäänud. Laed ja seinad loopa sees olivad täis kuiwama pandud rohtusid, juurikaid ja marja-
warfi, mida Wenda oma rohtudeks tarwi-
tas, siin ja sääl kõllusiwad kuiwanud mets-
loomade nahad, mis kauba jaoks walmis
hoitud. Ka lauakene ja nikerdatud selja-
toega põdrasarwest istmed ei puudunud. Tagumises loopas põles raswatõhkene
sawist poti sees, siin olivad isa ja tütre
magamise-paigad, lawatid, mida lehlakad
heinad ja pehmed nahad katsiwad. Siin
ei olnudgi nii halb elada.

Sääl tuli Wenda jahilt, kaunis saak,
kallis metskits õlal, mis tema ambule ohw-
riks langenud; kiltaja Waimu kae kõrwal,
kes isa wilistamise pääle juba laugele te-
male wastu oli jooksnud. Truu koer tarkade
filmadega nende kannul, kes peremehe iga
filmaliigutamist ja sõrmenäitust hoolega
tähele pani. Hõisates tõmbas Waimu
oma isa kätt pidi loopasse ja hüüdis: „Tule,
tule ätt, ja waata, mis mina metsast leidfin,“
ning tõi põlle sees kaks elusat jänese - poega
nurgast nähtawale. „Waata, waata, ätt!“
Killas laps rõõmsalt. —

Kuis oli Maimu Ditswals, ilusaks lapses ülesfirgunud, nii õrn ja lapselik, siiski tugew ja terve. Linawalged juuksed lendasivad tema otsaesise ümber, tema sügawatest sinistest silmadest paistis läige, puhas ja ilmsüüta kui selge taewas. Magu jooks ta isa sõnad enese sisse, nii olivad tema filmad ja kõrwad isa juu küljes kinni, kui see temale muisteljuttusid, mõistatõnesid, wanatarlust ja wanafõnu ette ütles ja õpetas. Unustatud olivad siis mängulannid ja unud lapselikud asjad, mitte üks sõna ei läinud temal kuulnud tarkusest kaduma.

Nõndawiisi õpetas Wenda oma last ja nõndawiisi taswas Maimu üles: rikkumata looduse-laps looduse süles. Kristiusust ja oma ema kurwast loost ei teadnud ta midagi, sellest ei kannatanud isa jüda temale rääkida. Seda enam teadis ta oma esiwanemate luulelisest usust, Wanaisast, Ulust, Taaralaste õnnepäewadest, Kalewipojast ja Gesti wägimeestest, nende wägewusest, wahwusest ja tarkusest. — Ilma märgid, kuuloomine, taewatähtede nimed, nende tähendusjed ja seisukoht, olivad temale teada, kui wiis sõrme, nende läigist oskas tema aega armata parem kui kellegi tunnikella järele — õõsel; päewal tundis ta aega päitese seisust, iseenele warju pillust labajalaga mõõtes. Loodus oli temale uur ja kompass. Oma isa imelist kalendrit, te-

pilesti, kuhu isewärli haralised märgid ja ristirästi kriipsud pääle lõigatud, tundis ta niisama hästi kui see, teadis nädali ja päewade pääle ette ütelda, millal lewadel ja sügisel lured, luiged ja muud linnud tuliwad ja läksiwad. — Ta oskas ka uiga- ja lõladega lududa, pilusid ajada, ledrata ja nahku kasutaks kofku õmmelda. Looduselaps looduse süles. Tema mõistis, mis tal hädasti tarwis, mis tal tarwis ei olnud, seda ta ei mõistnud. Mis isa temale ei mõistnud õpetada, õpetas temale kasuema, Kasli perenaene, aga — looduse-lapseks jääma õpetas teda loodus ise.

Sel wiisil sircus Maimu aastaastasi pikemaks, ilma et ta kellegi muu oma wanuliseega kofku oleis puutunud, kui ainult oma piimawennaga, Kasli poja Jutikuga. Sellega oli ta sagedasti mänginud ja nad armastasiwad üksteist kui õde ja wend. Jutik oli ainult paar kuud wanem kui Maimu, aga juba latis esimese habeme härm tema huuli. Jutik oli oma isale abiks tema kütamise ametis ja kawal ja wile kui metsloom, kui see nõrgemaid metsaloomi plüüab. Temagi ei teadnud ristiusust nii hästi kui suuremat midagi; ristitud ta küll oli, ja tema ristimise nimi oli Kristjan. Keegi ei hülidnud teda aga Kristjaniks, waid ikka Cesti nimega Jutikuls.

Maimu aga oli neitsipõlwe astunud,

ilma et üksigi mure ehk valu temasse oleks puutunud. Otse kui oleks loodus oma kõigetõrgema kraadi tema üle õrna naeselist olemist wälja walanud, nii õrn ja ilus oli ta.

Waimu esimene ja suurem südame-walu oli, kui tema sõber Jutit isaga lossis käies rüütlitele oma wileduse, tugewuse ja ergu oleku läbi meeldinud oli ja teda enam kodu tagasi ei lastud, waid lossi jäeti, et säääl rüütlitele lannupoisiks pidi olema.

M u n t.

Ei tahaks wõõrast rahwast film mul näha,
Ei küskil tüli teha nendega!
Kui wõiksin hurtsiku ma endal teha,
Ja metsa warjul rahul elada:
Säääl leiaks priinust waim ja puhkust teha
Säääl hinge täidaks tulew lootus' maa:
Kus juured jõed kui lätted üles tärk'wad
Säääl elust lahkun'd waimul filmad ärk'wad.

Lembit, VIII. laul.

Heidame pilku Karksi lossi, tema elanikkude ja selle pääle, kudas waese pärisrahwa käsi käis. Jutueiet keerutades on nemad meil peaaegu filmast ära jäänud.

Lossimägi, mis enne orukaldaga ühest küljest ühendatud oli olnud, oli nüüd päratu sügawa kaewatud kraawiga, mida mitte enam kraawiks nimetada ei wõinud, waid — ta oli org, lai ja sügaw kaewatud org

— kindlasti maast lahutatud. Dru poolt küljest oli waenlase mäeletungimine wõimata; maa poole külgi oli walliäärde weel mitu ja mitu jämedat ja kõrget mitme elutusjega torni ehitatud. Kõik oli paks ja tugew, nõnda et loss ärawõitmata näitas olewat. Häkilise mäe pärast ei pääsnud müüri lähedale ei palgi-rammiga, mille abil sel ajal müüride pääle hakata katsuti, ei muude abinõudega; wõimata oli müüri la alt õõnsaks kaewada.

Üksainus wäraw wiis lossi sisse, see aga oli nii paksudest tammepuu palludest, nii tõwasti rauaga üle pandud, nii tugewasti müüri sees, et kümme meest igakord oma jõuu tõlkawõtma pidiwad, kui wärawat kinni ehk lahti taheti tõsta. Wärawa juurde, üle sügawa oru, wiis rippuw ahelatega sild, mis iga õhtu üles tõmmati ja hommiku mahalasti. Rippus hädasõit pääle, wiidi sild filmapill päält ära, lossi sisse.

Lossi sees, ringmüüride warjul, seisiwad pääle kiriku hull majasid, keldreid ja waranduse-aitu, sõjamoona ja materjali ladusid. Elutarwitusi oli siin nii rohkesti, et waenlased kindlusi mitu aastat ümberpiirata wõisiwad, — moonast ei oleks rüütlitel ial puudust tulnud.

Lossis elasiwad hull ordurüütleid, oma kannupoistega, mitu pappi ja hull, hull lubjaid ja teenrid. Lossi ja tema walda,

mis nii juur ja lai oli, et tema piirised ifegi ei tuntud, walitses ülem, lēda komtuuriks nimetati. Tema amet oli rüütlite ja talupoegade tüliasju diendada, kohut mõista ja walda walitseda. Pääle selle asus lossis hull alamad sõjawäge.

Siit nüüd walitseti maad, siit wõeti sõjasõitufid ette; lossiherradel oli tööd küllalt.

Lossi peremehed, orduwennad, — papid ja mungad, pidiwad oma töotuse ja wande järele kassinat ja karaklet elu, naeseta põlwe elama. — Lossis põletati wiina ja pruuliti õlut, jääs siis elati: püha, püha alati.

Maa pärisrahwas, eestlased, lēda pääle lossi walmisjaamist jälle suurem osa kodu jaadeti, oma hurtsilutesse tagasi, jääs põldu harima ja karja kaswatama, malsu malsma ja künnest andma, — maa pärisrahwas langes päewpäewalt ikka raskema ikke ja orjuse alla. Õhtumaa raudriietega „kultuurakandjad“ oliwad „metfapoegadest“ täiesti üle jaanud. Eestlane oli pärisherrade waranduse-asjaks jaanud, ei tehtud wahet, kes adra ees, ehk selle taga läis. Herral oli õigus, temaga teha, mis ta tahtis, ta mõistis temale kohut „laela ja lõhu,“ see on elu ja surma üle. — Eestlasel ei olnud enam midagi omandust, mis herra temale ei andnud ja see ei jätnud temale palju.

Oma maalapilese eest, mis ta harida tohtis, pidi ta pääle muu orjama ja teopäewi te-
gema; jahil läia ta enam tohtinud, sest
jaht ja kalapüük oli herra oma.

Nõnda oli elu lossis ja ümberkaudu
lõik need aastad läbi edasi wäldanud. Lossi
endised ehitajad, ordurüütliid, oliwad wahest
osalt sõjatäiidel langenud, osalt ordumeistri
käsu pääle mujale ära kutsutud saanud,
uued oliwad asemele tulnud, — uued pe-
remehed küll, aga — siiski ühed ja need-
samad.

Muudatusi, kui ta wäikest, tõi lossi,
kui tema elanikkudele teadmata ja tahtmata
uus liige juurde tuli: noor munt Bern-
hard. Seesama oli ühe endise wangi sat-
tunud Eesti wanema poeg, kes aga wangi-
põlweš ülcslaswanud, juba poisikesena kloost-
rissi topitud ja jääb omaš endisest usust,
teelest ja kombetest täitja ära wõõrutatud
ja mungaks tehtud oli. Karlši lossis ja
ümbruses pidi tema awalil tööpõld olema.
— Seesama oli pika, sirge lastwuga, süga-
wate mustade silmadega, kust imeline mä-
ratsew läige wälja kees ja nii waga ja
usklik, et temale lossielu koguni jõe pais-
tis. — Ordurüütliite ja pappide wagadufeta
elu, nende priiskamine ja prassimine oli
temale lõpmata läila, aga — tema sõdi-

mised jelle wästu, tema meeleparandamise jutkused kullusiwad kui liwi pääle; naer oli nende wästus.

Nõnda jäi noor munn lossiherrastele, ehk küll keskel nende seas — täitsa wõõraks. Tema ei priisanud ega praesinud nendega ühes, kuiw leib, soolatud kala ja natuke piima oliwad tema igapäewane toit, millega ta oma ihu ülewal pidas. Mis pidigi walge wares mustade seas?

Eestlasi pidas Bernhard nende endise usu poolest paganatets, aga temal oli nende raskelt elust häle meel, ehk ta küll jelle lohta midagi parata ei wõinud. Et ta neile ihulikku abi muretsema ei saanud, — seda rohkem püüdis ta nende hingedele abits olla, neid südamelikkude sõnadega ristiusuga ja jelle armuõpetusega tutwustades ja trööstides. Tema ei lohutanud kedagi hinge loledate lujutamistega igawesest hulatusjest, waid püüdis Ewangeliumi armuõpetuse waral rahwale ristiusu armsaks ja kalliks teha. Tema otsis eestlasi isegi nende wilefates asutustes üles, kus ta hädalift ehk haiget teadis, oli ta warsti ligi aitamas, lojutamas, linnitamas, jesi — keelega oli ta warsti jälle tuttawaks saanud. Sellepärast tereatasiwad teda ta eestlased igal ajal küll kõigesuurema auupakkumiseega, aga — ikka kui wõõrast. Nad ei usaldanud teda, ta oli ju „pappi“, ja hoidsiwad pa-

rem tema eest kõrvale. Põssi elanikud aga, papid ja herrased, hakkasivad teda peatselt põlgama ja vihkama.

Mõnda tundis waene noor munt ennast wiimaks ainu üksi oma sooja südamega ja kõilidest mahajäetud ning õnnetuma olevat. Ust Sumala sisse ja igawese elu kindel lootus täitsiwad teda küll õnnega tulewase elu kohta, aga — kas see Sumala tahtmine oli, et tema maapäälises elus nii mahajäetud ja õnnetu pidi olema? Mis hääd meelt tõusis sellest Sumalale? — Nii küsis waene munt alati oma südames, ilma et selle pääle wastust oleks saanud.

Dma priiaegadel luusis ta metsades ja laanedes ümber ja pani loodust tähele. Ei tallanud tema lilledest aasal puruks, usfite eest põrmus astus ta kõrvale, metsaloom oli tema eest julge. — Loodusest leidis ta küll juhatust ihule, ei ialgi aga tröösti oma igatjewale hingele.

Tema luuleline waim tõusis kõrgele üle kõigi maapäälsete püüdmiste, mis inimest ilma tagasihutawad ja liiskjaks hundiks teewad; tema õrnad tundmused tegiwad teda õnnetuks. Sumal oli inimest ilma loonud, et ta siin süüta olemises õnnelik pidi olema, — mis oli niipalju häda ja õnnetust maailmas ja tõsist õnne nii wähe? —

Kui ta korra niiviisi mõtetes metsas jalutas, lendas ilusal legendikul läikiv liblikas tiheda pöõsa pääle. Ta püüdis loomalest ligemalt näha saada ja astus pöõsa poole, — jääl targas pöõsast tugew Eesti pois wälja ja jäi, nagu oleks teda kiritöö päält tabatud, häbelikult tema ette seisma. Pöõsast aga wõlas itshitaw naer ja monitsew hää: „Sülita wälja, sülitata wälja, muidu teeb papi kuri film sulle kähju!“ Ja — häbelikult sülitatas pois enese ette.

Munga süda kihwatas, ta lõi pöõsast käega laiali, mis ta nägi? Säääl oli noor naene, weidi fahitud juuksestega, kes naerdes temale wastu astus.

Kurwalt mängis naer munga huulte ümber ja ta küsis: „Mis fiin on? Kas see on ta õiguse asi?“

Aga nüüd oli Eesti pois ka juba julgust fahanud, wiibimata wastas ta:

„Mitte midagi, pappi, mitte midagi. See jääl on minu noor naene, kellega mina fiin isekeskes paar sõna juttu westsin.“

Ragu wärin lendas läbi munga südame; pillkamisi küsis ta:

„Soo, wõi sinul on fiis naene!“

„Muidugi naene,“ oli wastus.

Bernhardil oli, kui oleks tal külm, kui pois naeratades juurdelijas:

„Kõsi omale ka noorik, pappi, kõsi omale ka. Sa oled hää herra, aga sa oled alati lurb. Kõsi omale noorik!“ ja naerdes pööras noorpaar metsa poole.

Sügawatekse mõtetele jäi munt seisma. Säääl lendasivad kals linnulest widiistades ja üksteise ümber keerutades temast mööda, ühe ja jellesama puuotsa pääle lastsiwad nad endid maha ja laulsiwad lustil.

„Tagane minust, saatat!“ pomisesiwad munga huuled. Kindlal sammul, pää kõrgele, sammus ta minema. Aga ei kaugele wiinud teda jalad, säääl seisatas ta jällegi, mõtetes, kui ei saaks ta oma filmi põrmu küljest lahti.

„Minu Jumal, minu Jumal!“ tõusis õhklamine tema rinnast, „kõiges sinu ilusas maailmas — miks ainult mina nii üksi! Kus see Sinu tahtmine Jõsand, aga — miks pärast? Ma ei mõista seda!“

Külmawärinad täitsiwad tema hinge, tal oli, kui rõhuks must munga luub tema ihu, kui pigistaks lanepine lõis ümber teha tema hingetõmbamise kinni.

Nagu hirmutawatest loğudest aetud, kadus ta metsa poole.

Waene preester! Kumb on tugewam, liha ehk waim, ihu ehk hing? Kumb saab wõitma? Kes wõtab loorma sinu hinge päält, külm ususeadus ehk see elu?

N ä l l.

„Üks wõõras,“ kostis poeg, „kel maasil-palged
 Ja kitsad pihad, plehtis hiuksed walged
 Ning kael, kus rinnad wärsked lumewalged,
 Kõit liikmed muud kui inimeste seas;
 Tal silmad aga hiilgasiwad selged —
 Kui patstaksi'd nad taewa-täht'de reas!
 See imekuju on mul wõõrsil käinud,
 Ei temast sarnalist ma enne näinud.

„Sembil, IX., laul.

Nii ilus, kui Karlshi loosimäe ümbrus
 looduse poolest ja praegugi on, — ta on
 üks ilusamateist maakohtadest Liiwimaal ja
 luuleaunetega ehitud inimesed annawad
 temale koguni seda auu ja nimetawad teda
 pääle Treideni ja Kremoni järgmiselt wäi-
 teseks Liiwimaa Schmeiziks, — meist ju-
 tustatud sündmuste ajal oli ta siiski weel
 kümme kord ilusam. Kütütlid oliwad wersta
 2—3 Karlshist loosimäe alusele orule tema
 kitsamale kohale, praeguse Põlli mõisa lä-
 hedale, tugewa tammi ette ehitada lastnud
 ja nõnda maakohta suure ja ilusa, kõrgetest
 kallastest sissepiiratud sopilise ja käärulise
 järwe sünnitanud, mis kuni loosi müüride
 alla ulatas. Järweäärised kõrged mäed
 oliwad kõige ilusama lehtpuude metsaga kaetud,
 nende rohelistes süles sinas puhta selge
 hallikaweega täidetud weewäli kui puhas
 veegel, kui selge film ilusa inimese palgel.
 Siin oli herrastel hää lootusiluga lusti

õunda, kallastel jalutada ja lustipidused pidada, ning jeda nad ka hoolega tegivad. Lootsikuga sõudsiwad nad loõsimäelt kuni kõige laugemani järwepärani, — jopilised järwe käärud ja ääred oliwad ütlemata lõbusad puhkepaigad.

Endise järwepaisu koht on praegugi weel selgesti tunda ja rahwas kutsub teda weelgi lüüsi-sillaks, kuid endist järwe pinda tunnistab ainult weel mäda heinamaa.

Uus järw ei olnud weel kuigi wana, kui tema kohta juba rahwa suhu jutt tekib: järwes elada näkk, wesi näkk ehk näkineitsi. Witugi eestlast, isegi rüütlid, ütlesiwad järwetaldal ülikena wõõrast neidu, keda keegi ei tundnud, lahtise kullakarwa juustega kas ujumas, ehk taldal istumas ja laulmas näinud ja kuulnud olewat, kes iga elawa hinge liginemisel aga kui wits wette ära oli kadunud. See nähtus, kellele keegi järje pääle ei olnud saanud, ei wõinud ju muud midagi olla kui näkk, keda jakslaste usu järele oma häleda, aga ütlemata ilusa lauluga inimesi enese ligidale ja siis hufatuse siise arwati meelitawat. Eestlaste usu aga ütles niisamuti wete jala-sügawuste wilul, laenete süles, weejumalaid, wete-ema, Ahtot ja Wellamo neitsit elamas asuwat. Kõll ei lartnud eestlane nendelt kurja, aga — jakslaste ebanju ju-

tud ja lood teodsiwad meewaimudest ja näkkidest ainult halba ütelda.

Salgi ei olnud ega näkki uues järwes mujal filma saadud, kui ühel ainsamal kohal, jääs, kus kitsas sügaw kivistil suure hallilaga (praegu nõndanimetatud Emändi-kraaw) järwe kallast. Sääs oli teda juwe õhtatel alati nähtud ja kuulnud, kuida ta oma südameid sütitawa lauluga kuuljate südameid, kes kogemata sinna olivad juh-
tunud, ilutsema panuud. Lõssiherrased ei usaldanud enam lootsikuga sinna poole sõuda, ega emändi-kraawi ilusatele kallastele jalutama minna. Hirm näki eest oli suur.

See loht ega oli tõesti wäga ilus ja luuleline, wist sellepärast oligi näkk teda omale asukohaks walinud.

Uga keegi oli, kes nälijuttu sugugi ei us-
kunud, noor munk Bernhard. Tema waga
jüda oli tõigest ebausust prii.

Ühel juwise päewa õhtapoolel oli ta ilma teadmata ja tahtmata, mitte mingi uurimise pärast emändi-kraawi ligikonda sõudnud, lootsiku kaldale pööranud ja sääs maale astunud. Palaw päew oli teda kui jõuetumaks teinud, ta sirutas ennast tiheda sarapuu põõsa alla järwe äärde maha, pani käed pää alla ja jäi mõtlema. Endised wastamata küsimused täitsiwad tema hinge, — nõnda uinus ta magama. Uuenäona tõikusiwad imelikud pildid, armsad ja ilusad,

tema waimufilma ees, wiidujad kujud, keda rammetu käsi ei ulatanud kinnitabama. — Kui ta omast kojutawast unest ärkas, oli päikene ju looja läinud ja kuu üles tõusnud, Aga tema unenägu kestis edasi, sest näe, mitte kaugel temast istus mee kaldal kiwi pääl ilus noor neid. Pitad lahtised kullakarwa juuksed langesiwad mööda tema lumivalge särkiga kaetud pihta alla ja sulatawa kurwa häälega, mis kuulja pääle mõjus, kui kostaks hää l ühest teisest ilusamast maailmast, laulis neid:

„Laula, laula, juukene,
 Siigu, linnu keeletene,
 Mõlgu, marja meeletene
 Slutse, südamekene!
 Kes meid kuuleb laulemaie,
 Laulemaie, luulemaie:
 See ütleb ilul olema,
 Rõõmu päiwi meid pidama,
 Lusu laulu laulemaie.
 Ma laulan läbi murede,
 Läbi leinase südame,
 Suu laulab, süda muretseb,
 Pale lasseb laeneeida,
 Kulmud kulla tilkmeeida.“

Hinge kinnipidades kuulatas noor preester. Nii ilusat pilti ei olnud weel ilmasgi tema filmade ette ilmunud. Elas ta, ehk oli ta juba surunud ja paradisis, oli ta

ärkwel ehk nägi ta und? — Ei, ta ei olnud mitte surunud, ei näinud ta mitte und, ta oli elus ja ärkwel, aga — mis see oli?

„Näff, näff!“ märgatas temale meelde.

Aga see ei olnud ju mitte näff, see oli inimene, liha ja veri nagu temagi, aga — kui lõpmata ilus inimene. Sarnast ei olnud noor mees weel mitte näinud. Nää kudas neid ärksalt kuulatas, kui toominga pööšas niitid kiriküüt lahtutades laulis.

Ja siis —

„Öö piit! Öö piit!
Laiit, laiit!
Too piits, too piits!
Tšähh, tšähh, tšähh!
Plats, plats!
Öö piit!“

laulis neid linnule vastu, — rõõmsalt ja nagu lustil solistas ta oma paljaste jalgadega wees.

Jälle lahtutas lind ja preester kui tüdruk kuulatašiwad, siis jälle kiltas neid lustil:

„Kiri küüt, kiri küüt!
Waale, waale!
Laiit, laiit!
Poiss, poiss!
Too piits, too piits!
Plats, plats, plats!“

Ei, see ei olnud nätt, see oli inimene; niipalju oli preestril nüüd selge. Kõik tema veri lees, süda tulus kuuldamalt tema rinnus, kui tahaks ta suust väljatul- juda — see oli liha ja veri. Näe — küll latis neitsi niudeid süsimust sõnu, aga — sõnu alt pugesiwad jalad välja, jalad, nii väikesed, walged ja õrnad, — nätt ometi oli niueteft saadil kala.

See kõik oli noorel preestril selgetks jaanud, kui wälk largas ta üles ja seis- ligemal filmapilgul neitsi ees, kes surmani lohtunud putlama tahtis panna. Aga ja- lad ei landnud teda paigast; ta huuled lii- kusiwad hirmul, aga sõna ei tulnud suust. Nagu kihendamine pääsis wiimaks tema rin- nast, see sõna: „Tauud!“ ja tüdruk ta- ganes tagasi.

„Ära larda, mina ei ole kellegi hirmutus waid inimene kui sinagi . . . .“

„Tauud!“ wärihesiwad alles neitsi huu- led ja ta tahtis punuma pista.

Kuid juba oli Bernhard tema läest kinnihakanud ja waigistawalt ja meelita- walt kõlas tema suust weel kord: „Ära larda midagi, waata, mina olen ju ta inimene!“ ja südamlilikult, täis imelikku igat- semist wiibis tema film neitsi filmas.

Ei, neitsi ei lartnud enam midagi, ini- mene, kelle film nii truult waatas, seda ei olnud tarwis larta. Seda teab metsa-

loom, jeda teadis ka arg neitsi. Aga tütarlapsel keelepaelad olivad lütkes, ialgi ei olnud ta weel ühte munka näinud.

„Kes sa oled, mis su nimi on? Räägi ometi ja ära karda?“ nii julas preestri suust.

„Maimu, minu nimi on Maimu,“ tuli nüüd argset neitsi huultelt. „Aga sina, kes sina oled?“

„Maimu, Maimu!“ see nimi oli preestrile uus ja üliarmas. „Maimu, mina olen — Bernhard, Jumala sõnakuulutaja Bernhard loõsist. Sul ei pruugi mind karta, ma olen siin ja jään sinu laulu kuulutama. Ma palun, laula weel!“

Neitsi raputas kartlikult pääd. „Siis sina oled see mees, kes äratapetud Jumalat kuulutab?“ küsis ta.

Preester jäi wait. Ta süda ei kannud nii ilmsüüta olemisele wasturääkida. Siiski wastas ta:

„Maimu, mina kuulutan elawat Jumalat, elawat Jumalat, kes inimeste pattude eest suri.“

Tüdruk wäänas pääd, see oli temale arusaamata ja imelik.

„Kas sina siis ei ole ristitud, Maimu?“ küsis Bernhard.

„Ei ole, aga mis sellest?“

Moore preestri hing ähwardas rindu tinni jääda. „Wõi p a g a n!“ õhtas ta,

aga lihas sedamaid mõttes sinna juurde:
„Kui niipalju ilmsüüta olemist pagan on,
siis olen mina ise püsti pagan!“ ja ta lasi
tüdrukku käewarrest lahti.

„Ma palun, laula veel!“

„Ei!“ oli vastus.

„Aga ma tahaksin häämeelega sinu laul-
mist veel kuulda!“

„Laula sina!“ sai ta vastuseks.

Ja mis tegi preester? Nagu imelikus
joovastuses tõstis ta omad silmad üles ja
pühalikult tõusis wana Rooma kuulsama
luuletaja Horazi ladinakeele ode:

«Integer vitae,
Scelerisque purus,
Non eget Mauris,
Jaculis, nec arcu,
Nec venenatis,
Gravidâ sagitis,
Fusce, pharetrâ!»

tema rinnust, jõuu ja imelitu mõnuga tun-
gis hääle tema suust, rõhuma väega tüdrukku,
looduse lapse pääle mõjudes, kes niisugust
laulu veel ei olnud kuulnud. Kui preester
lõpetas, tõlas neitsi suust ohkamine, nagu
inimese suust, kes raske koorma õlast heit-
nad; sügawasti tõmbas ta hinge ja waatas
imestades munga otja.

„Sinnu hääle on ilus, aga miks ei tar-
wita ja sõnu, kui sa laulad?“

„O, Maimu, need olivad sõnad, aga ühel teel, mida sina ei tunne.“

„Ei tunne? Mikspärast ei tunne? Loomade ja lindude teelt ma ei tunne. Igal linnul on oma teel ja oma laul ja inimesel on ka oma teel. Mikspärast ma seda ei tunne?“

„Maimukene, palju asju on ilmas, mis sina ei tea ja ei mõista. Nõnda on ka teeli ja teelemurdeid palju. Laul oli Ladinna teeli. — Kas ja Saksa teelt oled kuulnud?“

„Ei!“

„Kus ja siis oled kasvanud ja suureks saanud, et sa ialgi veel saksa ei ole näinud?“

„Jaa juures.“

„Jaa ei ole ialgi saksa näinud?“
Breester wäänas uskmatalt pääd.

„Kas saklad on need, kes eestlasi rõhuvad?“ küsis tüdruk.

Breester wiibis wastusega. Pikkamisi wastas ta: „Sakslased on need, kes eestlasi ärawõitšiwad ja — seet kes alhabeidetud, peab häälks wõtma, mis wõitja temale pääle paneb.“

„Ja sina oled ka sakslane? Kas kõigil saklastel on pöetud pääd?“ päris tüdruk edasi.

„Ei, Maimu, kõigil sakstel ei ole mitte pöetud pääd ja mina ei ole ka mitte sakslane, waid —“

„Waid —?“

„Ma ütlesin juba, mina olen Sumala riigi teener, Sumala sõna kuulutaja.“

„Ja mõistad keelefid?“

„Jah, Ladina ja Saksa keelt.“

„Kas ja linnukeelt ka mõistad?“ usutas tüdruk uudishimuliselt edasi.

„Ei, Maimu, linnukeelt ei osta keegi,“ vastas Bernhard.

„Ohoo, see ei ole õige,“ tõendas tüdruk. „Kes ussituningu harja on sõõnud, see mõistab linnukeelt, ütleb minu isa.“

„Sinu isa? Kes sinu isa on ja kus ta elab?“ päris preester.

Maimu lõi filmad maha.

„Ütle Maimu, kust sa oled ja kas ma veel kord siud näen?“

„Ma pean minema,“ oli tüdruku vastus. „Ma olen juba wiibinud —“

„Ka mina pean minema, aga — miks sa ei vasta mu küsimise pääle?“

Maimu jäi veel ilka wait, kuid preester hakkas tema käest kinni ja ütles nii sulatava häälega, et tüdruk tahtmata filmad üles lõi.

„Maimu, ma pean siud veel kord nägema. Ütle, kas sa homme jälle tuled?“

Reitji paled löiwad õhetama, häbelikult vastas ta:

„Ma ei tea mitte.“

„Ma palun, tule jälle. Sul ei ole mind karta.“ — Truult pigistas preester tüdruku kätt.

„Tuled sa?“

„Ja Maimu nitutas päaga. Siis tõttas ta minema, kuna muul veel tava temale järele vaatas, sinna kuhu tüdruk karmete sammudega metsapõue ära kadunud oli. Siis, sügawates mõtetes astus ta temagi lootustusse ja sõudis minema.“

Kust oli Maimu siia saanud ja mis tõi teda nii sagedasti siia? Muud midagi, kui igatsus oma lapsepõlise mängusõbra ja seltsilise Jutiku järele, teda ta loosis teadis viibivat ja kellega ta siin juhtumise teel kogemata lootis kokku saada. Neitsi ei teadnud midagi karta, rüütlikest oli isa temale vähe jutustanud. Mets ja ilus maakoht kõige enam meelitasivad teda kaitsewast kodust nii kaugele. — Wendal ei olnud midagi oma tüdrukulise äraolemise wastu, ta teadis et aeg saab tulema, mil las ta ise enam oma last kaitseada ei wõi, sest et ära Manalasse peab minema. Parema weel selle pärast, et tüdruk ta oma jala pääl seisma õppis. Tema puhtuse eest ei kartnud Wenda midagi, sest eeslaste juures oli weel kõik puhtuse wastaline asi tundmata ja peeti seda tulitööks. Wõõraste

eest aga oli ta oma last lüftnud põgeneda, kui liiskja looma eest, kui ta ta mitte ei olnud ütelnud milspärast. — Sellepärast oli ta Maimu arvamine ja teadus rüütlike ja sakslaste kohta udune ja segane, kui laste teadus muistejutulise „peninuti“ rahwa ja harnoste kohta.

Maimu kottujuhtumine järwe kaldal ei jäänud aga mitte esimeseks ega wiimseks. Nagu nägemata wäega tundis neitsi ennast sinna tagasi kistawat, — noore preestri kurwad, aga nii elawad ja truud silmad ei läinud ta meelest.

Need alalised koostäimised jäiwad aga siiski Wendale teadmataks, see oligi esimene saladus, mis Maimul oma isa ja Raski pererahwa wastu oli.

Mees kui neitsi oliwad neil kottupuumistel üksteisele kalliks saanud. Lapselik ilmsüütus warjas nende üle. Bernhard oli oma sõbrannale uuesti — ristiusust rääkinud, oli Maimu usku endiste Gesti jumalate, Wanaisa, Taara ehk Ulu sisse, Kristuse usuga wõrrelnud ja kõrwu seadnud — neid oli Kristuse armukuulutawa usuga, põhjendatud Jumala ja inimeste wastasõitu armastuse pääle, tuttawaks saanud. Uus usk näitas temale ilus, armas ja arusaadam.

Preester oli Maimu, kui ta tema isa saladust tundma õpinud, aga tema oskas seda pühaks pidada.

Nõnda kõndisivad kaks noort rikkumata inimest südamlikus sõpruses argtuseta teine teise kõrval, — teadja mees ja — aimeta neitsi. Mees ei olnud tüdruku usaldust mitte kurjaste pruukinud.

Breester aga sai päewpäewolt nukramaks, südamesund ja ususeadus ei lastnud enam tema südames paari seadida, sääl õõgas kui elaw tuli süte all — armastus.

Neitsi oli ammugi oma mänguseltfilise Jutiku unustanud, ta tema südames õõgas midagi, üks tundmus nii õrn ja magus, aga — neitsi ei teadnud selle tundmusele mitte nime anda.

B Õ I I e m ä g i.

Nüüd aga kosta, neitsi, kes sul jäiwad?
Kes warjab sind, kui wiletsusjed käiwad?

Lembit, III. laul.

Nõnda oli sügise kätte jõudnud. Kui Maimu ühetorra omalt käigilt koju jõudis, ei leidnud ta mitte nagu ikka, oma isa koopa suu ees teda ootamast, waid oma aseme pääl, raskest walawikus. Juba mitu nädalat enne oli Wenda jõuu- ja jõõgiisu kadumise üle kaebanud, täna jahil, jõe kitsast purdest üle minnes, oliwad tema silmad kirjult läinud, süda tal põõritama hakanud, ja nõnda oli ta purdelt wette kukkunud,

märja riietega kodu tülles aga ennast raskesti külmetanud. Nagu torm vägewa puu, oli raske haigus hälisti tugewa mehe maha paislanud; ta jampsis juba ja ütles ennast Manala ulsi lahti nägemat ja teda ootawat. Imelikud pildid Eesti kangelastest tõikufiwad tema filmade ees, nimepidi hüüdis ta Eesti wägimehi, kes ja enne teda surmale suitunud ja siit äralahkunud oliwad. Ta nägi ennast juba nende seltsis, õndsate ringis, Taara lojas.

Maimu oli surmani lohtunud, sest ialgi ei olnud ta weel raskest haigust näinud. Ta heitis isa woodi ette põlwili maha, ja hüüdis lõige armjamate sõnadega tema poole, aga see ei tundnud enam oma last. „Lehte, Lehte!“ hüüdis tema jonitw suu, „Lehte, oled sa ometi ükskord tulnud, ma wärsin juba ootes.“

Hirmul ja ilma nõunta saatis Maimu pika, pimedada öö isa aseme ääres walwades mööda. Kõik oli see temale surmasti ja hingede wiimsest paigast, Manalast ja Toonelast rääkinud, temale ta läsu andnud, et tema surmuleha mitte maamulda ei pidanud maetama, ussidele süögiks, waid ärapõletatama. Tuli pidi jeda ära süöma ja puhastama, mis lahkunud hingest maa pääle maha jäi, — nõnda õpetas wanade eestlaste usl ja kombe. Aga Maimu ei olnud surma

ega suremist ialgi näinud, see oli temale lõik uus ja kui unenägu.

Kui wiimaks väljas pimedus lahtus ja loit punetama hakkas, tulivad Wendale meel ja mõistus tagasi. „Maimu,“ hüüdis ta, „Maimu, mina pean sind warsti ütsinda jätma, minu aeg on mööda. Ma lähen ära, pean minema, kuhu lõik enne mind on läinud, ja kust keegi tagasi ei tule. Aga ära nuta ega kaeba, see on nõnda Wanaija igawene seadus. Sõber Kasli saab sinu eest muretsema, sulle isa asemel olema. Karda jumalaid ja armasta sugurahwast, see on minu wiinne läst ja õpetus. — Sulda ega hõbedat mul sulle pärida jätta ei ole, ma jätan sulle oma õnnistuse . . .“ pisarad lämmatasiwad wanamehe sõnad ära.

Nuttus hakkas Maimu oma isa kaela ümber, tema palgelt weerewad palawad pisarad sadasiwad isa luumawatele palgetele ja jäiwad sinna hernetama, — siis rääkis Wenda jälle:

„Maimu, mu laps! See tuleb sulle häkisti ja ootamata, aga sinna ei ole midagi parata. Ma tänan jumalaid ta jelle eest, et mulle ei ole pääle pandud, pisalifel tõbewoodil walu-waakuda, waid et Toone mind karmasti äraikutjub. Ma tunnen, kuni päew jälle õhtule jõuab, ei ole mind enam.“

Uhaštades surus Maimu omad ihuuled isa juu pääle, waljusti nuttis ja kaebas ta, kuid see ütles:

„Maimu, ma palun sind, ära tee lah-kumist raskest minule ja endal. Sa' woo-lata pijarad, kui mind enam ei ole ole, minu põrmu tuleta meelde lahetsewa kaeba-misega, nüüd waigista nuttu.“

Ja Maimu auustas isa soovimisi ning surus wägisi omad pijarad tagasi. Sõnata istus ta isa ajeme kõrwale, oma eluhooja kättega isa angunud sõrmi soendada püüdes. Kuid see laskis:

„Maimu, mu tütar, tunnid on loetud. Wiit Rasstile sõna ja ütle: Wanem lutsub. Tulgu Rasli ja kolm ustawat temaga, minu käsikmisi ja seadmisi wastuwõtma ja kuulma.“

Uuesti tilkusiwad Maimu silmad, ta ei raatsinud lahkuda, kuid isa manitsew üte-lus: „Tõtta, et sa ei wiibi, kuni see hilja on!“ ajas teda minema. Ta läks.

Kül lohtus Rasli, kurba sõnumit kuul-des, aga ta teadis, mis tal teha. — Kaas-tundlikult silitas ta oma korpase käega Maimu pääd ja ütles: „Ära nuta, laps, ära nuta. Kuhu sinu isa läheb, sinna on Taara temale ju ammugi ajeme walmista-nud, wahwade wägimeeste pidulauas, kust häda ja walu laugele arajääwad. Miks peatsid ja nutma? Mis elab, sellele on osaks antud surra. — Nüüd mine ja

wii ijale terwiseid: Wanem on lutsunud ja enne kui päitene suurusele jõuab, ilmuwad lutsesaajad tema läsklusi kuulma —“

Kui Waimu koju tagasi jõudis, leidis ta isa jälle jõuetuma. Sella pilguga wiibis tõbise film tütarlapse palgil, kui see wärskle weega tema janunewaid huuli niisutas. Siis — armastusega tõmbas ta tütre pää oma rinna najale ja ühtlasi weerewatel pisaratel rääkis ta oma lapsele alles nüüd tema ema õnnetust loost. Raskest oliwad ta sõnad nende kohta, kes temale seda teinud.

Kui siis Raski mitme wanema eestlase saadetusel loopa suul ilmus, sirutas Wenda lahke naeratamisega oma läe neile teretamiseks wastu.

„Tõstke mind istmele, wennad,“ palus ta. „Si sünni, et mina kui nõder naene maas teie jalgade ees laman, kui mul teiega rääkida, ludas mees mehega räägib. Teenige mind, mul ei ole poegi, kes mind wõiksiwad toetada, nüüd kus wäfinud ihuliikmed enam mu sõna ei kuule.“

Kui see sündinud ja ta üürilejeks puhunud oli, rääkis ta edasi:

„Wennad, sugu ja were poolest wennad! Pea ei ole mind enam. Ma kahetsen, et mulle ei olnud osaks antud, Turisse pulmala sõjawäljal surra, kuis mu isad suriwad; ma pean hinge heitma, kui wilets ori oma asemel!

Lõhklewa südamega vean ma ära minema; eeslaste maa ei ole veel itka mitte waba. Ka seda ei saanud ma näha!”

Pisarate oja tungis üle wanamehe palgete, — kui Waimu neid oli kuwatanud, rääkis ta edasi:

„Sina Kasli, mu sõber, mina wanem, olen sind kutsunud, et sinule oma wiimast tahtmist ilmutada ja sinu juu läbi oma täskusi maha jätta. Teie mu sõbrad ja noorepõlwe seltsilised, olete sellest tunnistuse mehed. —

Sinule Kasli, jätan ma oma esiarhe kohused. Wõta, wahwa Kasli, seinalt minu sõjasarw, kilp ja ambu, näita neid meie rahwale, kes minu õuemärki nendel tunneb, wii temale minu wiimseid terwitusi ja üttele: mina, wanem, olen sind enda asemele walinud ja mina läsin: jääge ühte, ühtemeelde kui üks mees.

Minu õnnistus olgu mu rahwaga, minu äraneedmine jaagu jakslastele.“

Wäsinult lifas ta juure:

„Ja anna mulle lätt, Kasli, et sina seda lorda tahad jaata, mis minul wõimalik ei olnud!“

Wiimaseid sõnu oli Wenda juba suure waewaga rääkinud, tugewa pigistamisega wõttis Kasli tema kae pihlu ja wastas:

„Wanem, sinu läst on meile püha!“

Siis algas Wenda jälle:

„Kasli mu sõber! Kanna hoolt ka minu lapse eest, ole temale isa asemel. Ja siis — muretse Kasli, et minu põrmu maa põue mädanema ei panda!“

„Wanamehe pää langes jõuetumalt rinna pääle, töotodes wapustas Kasli tema rammetumat lätt.

„Ole mureta, wanem ja sõber!“

Küüd wiiskas Maimu ahastades ennast isa järje ette maha ja pani tasalesti nuttes oma pää tema sülle.

Wiimase jõuga tõstis see oma wäsinud käe tütreleje pää pääle ja õhkas: „Taara laitsku sind, Maimu, minu armas laps! Üra nuta!“

Kurwalt seisiwad Kasli ja tema kaaslased jurija wanamehe ja tema nutust nõretawa lapse ümber, kellegil ei tulnud häduse pärast sõna üle huulte.

Minut minuti järele läks mööda.

Sis — korraga hüüdis Wenda, kindlalt, kui oleks jõud temale tagasi pöörnud ja ta jällegi tugew ja terve:

„Sõbrad, kandke wälja oma wanem, wälja wanaisa päiteje walgele, et ma tema liirefid wiimast korda näen ja siis suren. Wanem Wenda ei taha koopa pimeduses surra!“

Ja kui mehed teda hellalt tema järjega loopast wälja heleda päiteje paistele tõstiwad, liikusiwad weel tema huuled, korijedes tuli tema juust:

„Wägewam, ma tänan find!“

Smeline, äraseletatud läige paistis tema filmist, tema hing lahises kuuldawalt.

Korruga rabas ta lätega õhlu, kui tahaks ta ismelt tõusta; Kasli ja Waimu tõttasiwad teda toetama, siis... langes raske õhlamisega tema pää rinna pääle tagasi ja — Wenda, kartsihaste wahwa wanem oli — lahkunud. — —

Wenda sureb metjaloom, ilma piika haiguseta ja ilma hingewaakumata; — nõnda sureb aga ka waba looduse laps, inimene, kui ta mitte tõikjugu wiletsustest ja haigustest ära kurnatud ei ole. Kuis küünal kustub, kaob tema — kui tema aeg täis saanud, ilma pikema piinata — hälisti ära.

Wastu Wägista loobast, üle oru, oru teisel kaldal, seisab iseäraline kungas, kõrge ja ümmargune, kõrgustiku keskul. Siin seisawad hunikus hulk suuri kiwa, kuna neid ümbruses mitte liialt leida ei ole. Kiwid on tõesti inimeste lätest paiga pääle lollu weeretatud. Rahwas hüiab mäge põllemäels ja kiwidemiku kohta läib järgmine muistejutt: Wanapagan tahtnud põllemäelt kuni Wägiste põrguhauani kiwi silda üle oru ehitada. Kui ta esimese põlletäie kiwidega põllemäele jõudnud, laulnud kull ja wanapaganal kukkunud hirmuga kiwid põlle seest maha ning sild jäänud ehitata.

mata. — Nõnda rahvajutt, mis küll wiististi mõne muu koha jutu järele nõnda seatud. Tõepoolest on loht oma kivilademi-
kuga wiististi wana, muistise aja matuseloht, nagu neid siin ja seal leida. —

Septembrikuu pilwine öö oli. Põllemäge walguštasiwad tuled, suur hull rahwast, kes jakslaste eest hirmul ööpimeduses siia kokku tulnud, mehi ja naesi, kattis mäelülgi. Kesket mäge tema tipul seisis päratu, roheline olstega ehitud, püha tammepuu lõhandikludest puuriit, selle pääl surnud rahwawanema Wenda leha, täies ehtes ja sõjariistadega. Ambu ja nooled seisiwad tema rinna pääl, kuna tema tarretanud sõrmed tapperi warre ümber hakasiwad. Lumewalge juuks ja habe laenetasiwad ümber tema uhle pää; igamees, kes nägi, pidi tunnistama: Siin hingab üks würlst ehk prohwet.

Waljud kaebamised ja nutuhääl täitsiwad õhku, raskele leinal kurtis rahwas ümberriigi. Puuriida päitxil aga seisis Kasli, — Maimu küll surnuhahwatanud näogo, aga ilma pisarateta tema kaelõrwal. Pisarateta, sest temal oliwad täna wiimased lohused oma isa põrmu wastu täita.

Nüüd tõstis Kasli oma walju häält, tõil rahwas ümberriigi jäi wait lui haud. Ta hüüdis :

„Kuule mind, mu rahwas, ja wõta vastu minu suust oma lahkunud wanema Wenda terwitust. Tema ütleb teile: J ä ä g e ü h t e , ü h t e m e e l d e k u i ü k s m e e s l — Siin Wenda sõjasarw, kilp ja ambu, minule on ra neid pärida jätnud, aga — mina panen neid siia teie ette jälle maha. Keda teie walite, see olgu wanem.

„Muud pärandust Wendal mahajätta ei ole. Teile jättis ta oma õnnistuse, jakslastele oma äraneedmise.

„Ma olen rääkinud.“ —

Kui Raski waitis, tõusis kihin lahin rahwa seas, lõne - lõnu ja nutt läbisegamini. Siis astusiwad kõik mehed Raski ümber ja hüüdsiwad: „Ole sina wanem, nõnda kui Wenda on laskinud. Wahwamat ja paremat meil ei ole. Meie kõik tahame siin sõna kuulda elus ja surmas!“

Ja kui wande töötusels paniwad kõik mehed üksteise järele käed puuriida pääle ja pigistasiwad siis Raski lätt.

Ring nüüd wõttis Maimu tunglaga tuld ja süütas rahwa waljul laebamisel puuriida külge, hommiku ja õhta, põhja ja lõuna poolt küljest tuld. Kuin puuriit mis hõlgedega ja hagadega loredasti üles ehitatud, wõttis lergesti tuld, kõrgele läis leek, — — tunni pärast ei olnud kõigest muud järele kui walge tuhahunnit.

Nüüd tõstis Maimu esimese kivi põlle

siis, landis ta lähemale ja poetas tule
asemele maha. Kasti landis teise suurema
kiwi ligi ja nüüd asusiwad kõik mehed ja
naesed juurde, landsiwad ja weeretasiwad
hulga suuri kiwirahnusi laugelt ja lähedalt
tuleaseme ümber ja pääle. Suur kiwikan-
gur tõusis ülesse. Rahwawanema matu-
jelohht pidi kõikidele igaweseks ajaks tuntud
olema, keegi ei pidanud tema tuhla sorima.
— Nõnda oli eestlaste pruut, uõnda oli
Wenda soow olnud, ja nõnda oli rahwa
tahtmine. —

E d e n a l l m a a.

Oh arm, ja trundus, teist mustejutud teewad,
Mis igatsusi südamele teewad.

Sembit, VIII. laul.

Kurwalt oli seni Bernhard peaaegu iga
päew teatud ajal järwe ääres oma sõbran-
nat oodanud, kuid see ei tulnud enam.
Hiinlikud mõtted liikusiwad läbi nooremehe
hinge. — Rohkesti ja raskesti oli ta wõi-
delnud, iga aiiugusti mõtet põlgtusega ene-
hest eemale peletada katsunud. — Nüüd, mil
sõbranna temal puundus, kellega koosole-
mine igakord magusat rahu tema südamesse
tagasi oli toonud, nüüd ei suutnud ta enam
wõidelda. See kindel tants, mida ta oma
südamesse kõigi liujatuste wastu üles oli
ehitanud, see kõwa kilp, mille taga ta oma

Jüdamme arwas ärawarjanud olewat — preester tundis, et mõlemad teda enam mingi eest ei kaitsnud. Wall oli alt õõnsaks uuristatud ja kilp auklissets sõelaks saanud. Ilmaaegu oliwad tema hinge heitlemised olnud, ilmaaegu ja asjata.

Kui noormees sellele tõsisele tundmisele jõudis, täitis rõõmus julgus tema hinge.

Küll teadis ta, et rasked nuhtlused usu-seadusest äralangenud preestrit ootasiwad, küll teadis ta, et iga munka raske wanne tema ordu seaduste külge sidus — ialgi ei wõinud Maimu õiguslikult tema omaks saada. Ühel teisel selle aegsetest kiriku liikmetest sallitud teel aga Maimut enesele pärida — see mõte oli temale nii jõe, et ta selle pääle ialgi ei mõtelnud. Niisuguse mudase nõuuga ei oleks puhtahingega mees ialgi puhta neitsi ette astuda julgenud ja — ta teadis, et neitsi põlgatus ainult temale niisugusel korral osaks saada oleks wõinud.

Uga — oli ta siis oma mungawannet priitahtlikult wandunud? Ei mitte. Juba lapse põlwest oli teda mungaks saama sunnitud. Selle pärast — musta mungakunbe seljast heita, kanepi lõit ümber keha katki kiskuda, Maimuga õnnistatud abielusse astuda ja siis — temaga põgeneda, kaugele ära, teisele maale ja jää! — flooftris enne õpitud lullasepa tööga ennast

toita, — — see näitas temale võimalik. Seda ta tahtis teha, kui — jah, kui Maimu sellega ühel nõuul oleks.

See'p see oli. Maimu ei olnud ennast mitmel, mitmel päeval enam temale näidanud. Kas hoidis ta ennast tema eest eemale?

Ei mitte, sest meie teame, mis selle wahel aja sees sündinud. Wenda surm ja tema põrmu ärapäletamine — need asjad olivat Maimut laugel hoidnud. —

Maimu oli pääle isa surma veel ilka leinal ja meeleäraheitmisel loopasse jäänud. Kasli ja tema perenaese palwed, kes walmis olivad, temale omas majas asupaika andma, ei olnud teda säält ärameelitada jõudnud. Tütarlaps ei raatsinud lahkuda paigast, mis tema meelest isa mälestuse läbi pühendatud ja kus tema oma lapse ja nooruspõlwe päewad äraelanud oli.

Mõtlemata ja oma tulewiku üle küsimata oli ta seniajani isa läelõrwal suureks kaswanud — nüüd, millal kare elu hälisti oma nõudmistega temale vastu astus, nüüd istus ta ülfinda loopas sügawal leinal, aga ta sügawosti mõtetes. Pidi prii metsatütar ta oma laela pärispõlwe piitsa alla kummardama? Ei, — aga mis siis?

Korraga ärkas temale meelde: Bernhard? Mis tarwis siis temal sõber oli, truu sõber Bernhard, kui ta temalt nõuu

ei lüsinud. Teadis keegi nõuu anda, siis oli tema jee. See oli neitsi meelest kindel.

Ja kui siis tuttaval kohal sõber temale truult vastu astus, kui rohkesti weerewatel pisaratel kõik tütarlapse lein ja kurbtus südamelt mahapuistatud, koorem lahe lända antud oli, — siis puistas ta preester koorma oma hinge päält. Sügawasti liigutatult palus ta: „Maimu, ole minu naene! Waata, mina olen niisama ühkinda maailmas, niisama mahajäetud, niisama õnnetu. Mina tahan sulle isa, sõbra ja mehe eest olla, wiimase weretilgani sind warijata kõige hädaohu, kõige mure eest.“

Smelikud tundmused liikusiwad neitsi südames. Tema silmad seisiwad küll pisarates, aga piiskade wahelt säras taewaline läige, nii puhas, nii südamlik ja truu, et noor munk hõisates omad käed neitsi piha ümber heitis.

Nüüd sulas ühte suu suuga, käsi käega, nüüd oliwad kaks noort inimest lepingu teinud, ühenduje lepingu elu ja surma pääle.

Nüüd wahwasti elusse, wahwasti vastu wõitlustele, hädaohule, tagatuksamistele. Kaks noort hinge, leda armastus ühendanud, need — ei, need teid ei kartnud. —

Bernhard teadis, mis tal nüüd teha oli, lootsist omad kullasepa tööriistad — tema ainuke lootus tulewiku pääle, koku wõlta ja siis põgeneda, põgeneda lootsist ja tema ümbrusest. Maailm oli suur ja lai, — jõudis ta ennast Moimuga seni läbi liita, kuni tema munga wiisil pöetud paljast päälage jälle juuksed katsiwad, jõudis ta siis kuni ligemani linnani läbi tungida, siis oliwad tema ja ta noor arm pääsnud. Sinnas lootis ta kodanikkude prii seisuse warjul oma ametiga ennast toita, ahwardas teda aga ka jääl hädasoht, siis oli lai laenetaw meri nende ees, kust laubitsejate laewad neid wõisiwad üle kanda, teisel^o, wõbamale maale, kus rüütlite raudne käsi enam kedagi ei lohutaks.

Ja nõnda põgenes ta. Keegi ei teadnud tema põgenemist takistada, keegi teda walwata; lootsielanikud teadsiwad, et noor munk alati päewade ja ööde kaupa kodunt ära oli. Keegi ei küsinud, kus ta olnud, mis ta teinud. Kellegil ei olnud temaga asja. — —

Waimu aga, Waimu ruttas üle oru — põllemäele. Oma isa tuhariismete ette, keda liwirahnud warjasiwad, heitis ta kummitli maha, andis maale juud ja hüüdis: „Minu isa lahkunud ja äraseletatud waim, kumule mind! Ma küsin sind: oled sa rahul sellega, mis ju tütar teinud ja teha

tahab? Anna mulle märki! — — Walgustage minu waimu, oh jumalad, et ma oma isa wastust mõistaksin!" Ja oma põlwele pääle jäi neiu waga südamega ja lootes ootama.

Näe, mis lipendas üle kiwikangru õhus, kui wäikene walge täpikene, kui elaw lille õis, lähemale ja lähemale lendas ta, — walge liblikas, hitine sügise laps, lastis ennast filmapilguks Waimu kätte pääle maha ja lipendas siis jälle ära.

Kuid järawail filmil waatas neitsi õhulapsle tagajärele, kuni see laugusesse kadus, järawail filmil andis ta jälle maale suund ja hüüdis:

„Ma tänan sind, minu isa waim, ma tänan teid, jumalad, et teie mu palwet olete kuulnud ja mulle rahumärki andnud!"

Ta korjas lillekefi ja lehekefi, puistatas neid kiwide wahetele ja tõttas siis kiirel sammul jälle minema. — —

Kokkuräägitud ajal ja kohal jaiwad peid ja mõrsja metšas kokku. Nende filmad hiilgasiwad, nende südamed tulsusiwad, nad teadsiwad, et neid nüüd midagi enam ei pidanud lahutada mõdima. Nende tee wiis neid koopasse. —

Kui nad ju loopa juule jõudnud, palus Bernhard, et tema kõige päält ja üksinda tohiks koopasse astuda. Wäheste wiibimise järele tuli ta tagasi, aga — misjugune

muudatus oli temaga sündinud! Maha-
tõmmatud oli must mungakruub, Wenda
endistes riietes astus Bernhard õnnelikule
neitsile vastu ja hüüdis:

„Nüüd, mu Waimu, olen ma seejama
mis sinagi, mine nüüd ja waata, mis sa
leiad.“

Ja kui neid loopasje astus ja wana
Gesti kosjapruugi järele oma woodi külge
Bernhardi wöö, lanepise löie otsa seotud
leidis, andis ta liigutatud südamega nõõrile
sund. Siis astus ta tagasi loopa suu ette,
firutas kaks kätt nooremehe laela ümber ja
ütles:

„Tule, mu peid!“

„Weel mitte, Waimu,“ hüüdis aga
noormees, „weel mitte. Mitte kui waras
ja wõõras ei taha ma sinu puhtasje neitsi-
lusse kambrikesesse astuda, weel mitte ei
tohi ma seda. Tule, et ma sind enne
enesega laulatan!“

Ja tugewa noaga lõikas noor mees
kaks puud wõsast, sidus nad wäätkaawudega
keskest ristiks kokku ja lõi selle kõrgema
loha pääle maa jõe püsti. Siis tõmbas
ta imesteleja neitsi enese kõrwale risti ette
põlwili ja hüüdis:

„Ma küsin sind, neitsi, tahad sa prii-
tahlikult ja oma südame sunnil minuga
ühendatud saada ja minu oma olla elus

ja surmas, õnnes ja õnnetuses, — siis
wasta?"

Ja kui neitsi häbelikult kui tahtmata
selge sõnaga wastas: „jah!“, hüüdis mees
edasi:

„Siis tahan ka mina sinu oma olla,
elus ja surmas, õnnes ja õnnetuses! Kui
õrnemat auras ja tahan ma sind hoida
omas süles ja juu lähedal, pehmett tahan
ma sind kanda läbi elu, läbi risti, läbi
wilehuse, aamen!“

Ja nüüd tõmbas noormees kaks oma
tehtud, läikivat kullast sõrmust põuest, an-
dis neitsi sõrmele, mis sõrmust pidi kandma,
alandlikult suud, pistis siis sõrmused
neitsile ja enesele sõrme ja hüüdis: „Sõr-
musel ei ole otša ega lõppu, — see olgu
täheks, et meie armastusel ei ole otša ega
lõppu! Amen.“

Oh imelist laulatamist, ei olnud siin
preestrit ei tunnistuse meest, ei — oli,
jest Sumala päike, mets ja mäed oliwad
tunnismehed, südamlik arm preester. Lin-
nuhesed olstel oliwad salmilauljad, halliku
solin pobises palweid, — lüsti wõtab
jutulirjutaja luulelist keelt ja mõtteid
küllalt, jeda kujutada, mis kaks armastajat
rikkumata noort inimest enesetele walmista-
nud? Ja waitib parem.

Annemäel.

Sa tohid Vilit minna, julgest panna,
Kätt usaldades tema õlale.

Lembit, VI. laul.

Kui Kasli sellest, mis sündinud, ligemal
päeval loopasse tulles teadust sai, lohtus
ta ära. Tema arwas seda kõigejuuremaks
teotuseks, et Cesti endise wanema tütar
jatslasele saagiks pidi langenud olema.

Bernhardi seletused, et tema jälle eest-
laseks, kelle künnust ta väljataswanud,
tahta saada, et tema oma naesega juba
laulatatud ja et üksigi wägi neid enam lahu-
tada ei suuda; tema ilusad lootused, kul-
lasepa tööga ennast ja oma naist auusasti
toita, ei leidnud Kasli kõrwades maad.

Maimu aga, keda Kasli käest kinni
wõttes nagu last poolwägisi loopast ära
oma kodu talutada tahtis, Maimu tunnis-
tas ennast awalikult oma mehe poole ja
wastas Kaslile kindla sõnaga, et tema
ialgi omast mehest lahkuma ei saa ega
wõigi. Midagi ei jõuda teda oma
lohuuste täitmisele truults jäämast eljitada
ega keelda, olgu siis surm.

Mukralt läts Kasli minema, ta nägi,
et siin enam midagi parata ei olnud.
Kuid — las lohtis ta, kui rahwa usalda-
tud wanem seda, mis endise auustatud
wanema ainsama lapsesse puutus, ainuüksi

eneise teada pidada? Ei, seda ta ei arwanud tohtivat. Asi oli liiga tähtjas ja pidi rahwa otsuse alla antud saama. Nõnda mõtles Kasli. — —

Bersta 16—17 Karlsi lossimäelt, praeguse Gesti. Polli. Väti. ja Rööna waldade piiri pääl seisab madalikus kaunikene mägi, mida rahwasuu Annemäeks hüüab. Mägi ei ole just mitte suur ja kõrge ja praegu katab teda lepa wõsastil. Bind on liiwane, ja kes waewaks wõtab labidaga liiwa sees forida, leiab säält seesst fagedastigi wäikefi, õige wäikefi hõbe rahakesi ja litreid ja walgeid, nagu põlenud luu tüükese. — Rahwasuu ei tea mitte kindlasti ütelda, mispärast mäge Annemäeks hüütakse, aga seda ta teab, et lohta ju õige wanasti nõnda on hüütud ja pühaks peetud. Wanadest Karlsi kirikuraamatutest aga on leida, et aastal 1669 eestlased Annemäe pääl olles rahwa koosolekuid pidanud ning et lossi-ülem siit neid fagedasti sõjameestega laiali ajama pidanud. — —

Kolmandal päewal pääle Kasli loopas käimist, hommiku puhkel, koputati rasfel rusikal loopa ulje pihta ja äratati mees ja naene enneaegu magufast unest üles. Tundmata eestimees, tõsifel näol, seisib läwel ja kuulutas käsliwal häälel ja kindlal sõnal mis ühelegi wastuwaidlemisele maad ei andnud: — —

„Rahwa nimel, sina, endine munt Bernhard, ja sina, endise wanema Wenda tütar Maimu: Wanem on läskinud ja wanem kuisub teid püha, awaliku lohtu ette. Et teie teed ei tea, saan mina teid juhtima. Olete teie aga langetaelsed ja julgete läsu vastu tõrkuda, saab rahwa läsi teid leidma. — Käskjalg on rääkinud.“

Kohludes waatasiwad noored inimesed üksteise otsa.

„Kinnitage oma ihu toiduga, sest teekond on pikk ja — ärge wiibige,“ manitses käskjala kindel sõna.

Maimu teadis, et siin ei tohtinud tõrkuda. Seda oli ta oma isalt kümmekord kuulnud. Tingimata sõnakuulmine oli kohtus, kui wanem oli läskinud.

Ja nad walmistasiwad teele. Nende jüda oli puhas — mis pidiwad nad kartma, mis warijema? — Negjasti mindi minema.

Tundmata teeradasi, läbi metsjade ja rabade juhtis neid saadik. Sügisene päew jõudis lõunale, siis jõotis neid saadik omast kaeltotist ja jootis neid omast lähkrift. Päew weeris õhtale, öö jõudis kätte, nüüd oliwad nad sääl — Annemäel.

Juba langelt hellisiwad tuled neile vastu. Kui tummalt, ootes seisis rahwahull ümber kiwidest ülesehitatud altari, mille päält ohwrileel ju lõppenud oli.

Uga, ei olnud tulejatel peatust rahwaringis, — ringist läbi juhtis neid saadiku läskiw film, ringist läbi kõrgemale kohale, kust igawene wana tammepuu oma leerulisi olfi wäljasirutas ja kelle korpase tüwi najal wanem Kasli wiibis, tõsiselt ja tummalt. Küll näitas, kui langetis tema film osawõtlikult ja kaastundlikult tulejate pääle, aga — üürilehes, nüüd hüüdis ta kõwal, läskiwäl häälel:

„Mu rahwas! Wanem on teid kutsunud, et laene sügawuses, rõhujate filma eest warjul ja salaja, kartes ja warisedes seda tohiksid toimetada, mis endisel wahel ajal kõitide osawõtmiisel ja wabalt toimetati: et teie jumalatele ohwerdaksite ja palwetaksite, et walu ja häda, tauud ja surm meie waenlaseid wõtaks; et jumalad jälle oma pale lahkest meie poole pööraks ja meid aitaks meie suure wiltsuses. — See on sündinud. Nüüd astuge kolkku teie, rahwa õiged ja endised kohtumõistjad, astuge kolkku, wennad, kelle lätte rahwas õigust mõista õiguse andnud — siin pühal paigal, ja mõistke, kui endisel ajal, õiget lohut Gests! Ma olen rääkinud.“

Ja kihin kihin tõusis rahwa seas kui kõneleja waitinud, kihin kihin, mis kui laene rahwaringist üle läis, uudishimulikult sirutas end iga lael sirgemaks, iga kõrw kuulatas, mis saaks sündima.

Raksteistkummend wana meest, kelle päid ja habemeid wanadus ju walgeks pleekinud, astusiwad ette ja lasstiwad end ringis murule maha.

Rõigewanem nende seast aga hüüdis tõlawal häälel:

„On kellegil meie, teie lohtumõistjate wastu midagit ütlemist eht mingit põhjust, aunta teo eht äraandmise poolest, mõnda meie seast tagasi lükata, see awaldagu seda nüüd!“

Agas kõik jäi wait.

Ja jälle kõlas wanamehe tõsine häälel:

„Et kellegil meie wastu ütlemist ei ole olnud, talistusti teada ega wastuwaidlemisi walgele ei ole toodud, siis kuulutan mina: Rahwa nimel! Kohus on koos, õiget kohut mõistma Tõstis! — Kellel kaebamist, astugu ette.“

Ja tõsiselt istus wanaraul teiste hulka ringi.

Üks ainukene inimene astus ette, see oli — Raski.

„Raski, rahwa walitud wanem, mis sa kaebab?“

„Ma kaeban,“ algas Raski, „teie ees siin selle põetud pääga munga, põgenenud papi Bernhardi pääle, kes Tõsti kannust wälja on laswanud, aga mitte üksi sellest süüdlause ei ole, et oma Tõsti efiisade usust ära on taganenud ja siia tulnud, üht uut

ustu, mis meie jumalaid ära salgab, kuulutama ja päälesundima, waid ka, et tema julgenud on, endise wahwa wanema Wenda ainust tütrekest lõitjugu pörguliste kunsttükklide abil oma poole meelitada, teda puhtuse teelt ja oma isade usust äraawateleda ja hukatuse sisse saata — —”

Kõwa lõne-lõmu kostis rahwa keskest, siin ja sääl kuuldi ettejäudwaid, hullamõistwaid hüüdmisi, — siis raugesiwad jälle lõit hääled, kui Rasti edasi lõneles:

„Ma kaeban aga ka siin selle teie ees seiswa wanema Wenda tütre Maimu pääle, et tema oma kadunud isa ja oma ainjama sõbra, minu teadmata, selle põetud pääga mungaga jalaja on jeltsinud ja sellele nõnda asja ja woli andnud, oma kunsti wäge enda neitsiliku puhta olemise kallal katjuda ja teda kurjale teele wõrgutada; ma kaeban, et ühe Gesti wanema tütar oma isade usust ja pühadest pruukidest äralangenud ja ühe hulgušega tulitööd teinud on.“

Ragu usfist nõelatud largas Maimu ette, tema pale lõlendas, jumi tuli ja jooksis tema palgel, tema huuled oliwad surnufarwa lahwatanud; omad läed sirutas ta enese ette wälja, kui tahaks ta hirmsaid, praegu kuulnud sõnu enesest eemale tõrjuda — siis lisendas ta kui hinge põhjast.

„Pea, pea Rasti, wali kaebaja, pea ja ära roojasta oma suud sõnadega, mis ar-

muta laim! Ja teie, rahwa õiged kohtu mõistjad, kuulge mind! Mitte ei ole õige, mis Kasli minu pääle kaebab, mitte ei ole ma oma isade usust ära langenud, mitte ühe wõõraga tulitööd teinud. Wabalt ja priitahtlikult olen ma,“ ja uhkelt astus Maimu oma kaasa kõrwale, „wabalt ja priitahtlikult, oma südame soojemal sunnil siin selle mehe abitaasaks astunud, pühalik sibe seob meid ühte mehena ja naesena. Wabalt ja priitahtlikult jään ma tema kõrwale, kuni surm meid lahutab. Wõta tagasi, Kasli, oma hirmus kaebus ja teie, kohtunõistjad, mõistke õiget kohtu! — Wanaisa walgustagu teie waimu!”

Rutt kõlas naeste ringis, laastundlikud sõnad meeste seltsist, nii südamesse tungiwalt oliwad Maimu sõnad rahwa pääle mõjunud.

„Kasli, kaebaja, ja ei ole weel ütelnud, mis sa nõuad?“ kõlas kohtunõikude keskest.

„Ma ei nõua midagi, ma teatan ainult. Rahwas ja teie tehke otsust, mis peab sündima,“ oli wastus.

Nüüd, pühalikult ja tõsidusega hüüdis wanem kohtunik waljult:

„Ja sina, munt Bernhard, mis on sinul ütlemist? Kas on õige, mis kaebaja kaebanud? Kosta enese eest. Oled sa usust äralangenud, usust, mida sinu isad pühaks pidasiwad?“

Sulgesti tõstis noor munt oma pää kõrgesse, kartmata kõlas tema hääl:

„Kes teie mu lohtumõistjad olete, kuulge minu kõnet. Dige on, mis kaebaja minu pääle kaebanud, õige ainult aga osalt. Küll olen mina sündimise poolest eeslane, aga — minu isa ja mina fattusime wangi, kui mina alles weel laps olin. Kloostriis, uue — ristiusu süles olen ma üleskaswanud ja meheks saanud. Ma ei ole mitte oma isade usust äralangenud, sellest, Gesti endisest usust, olen ma alles siin, selle minu naese läbi, tõhiseid teadusi saanud. Mina ei põlga Teie usku. — Teie usute Wanaisa sisse, mina niisamati — kõige taewa ja maa looja Jumala, aga ka tema püha Poja sisse, kes inimeste pattusi kandes ristipuu pääl suri, et ülsgi, kes tema sisse usub, ei pea hukka saama. Kus on wähe? Mõlemaid uskusi ühendab see põhjusmõte: kardda Jumalat ja armasta ligimest. Aga — seda rahu, seda magusat troosti-tundmist, mis usl Kristuse sisse langenud ja elsiija inimese südamesse toob, mis ütleb, et ülsgi, kes tema sisse usub, ei pea igawest surma surema, waid õndsaks saama, — seda teile teie usl ei too. — Et selle usulised ehl ise raskesti selle usu wastu elsiwad ja teid rõhuvad — mis on minul sellega tegemist? Kes Teie seast on, kes ei tea, et mina alati

Teie poole olen hoidnud? — Kes tahab mind hukka mõista minu usu pärast? On usk sunduse või südamelise asi?”

Waimustatud keelel oli noor munt rääkinud, aga — lohtunikud ei lase ennast elkitada.

„Oled sa siin sellelt neitsilt nõiduse ja kunstide waral, mida meie ei tunne, tema neitsilikult puhtuse ärariisunud, pettusega teda enese külge mõrgutades, teda diigelt teelt äraelutades?”

Uhkelt ja wabalt, pää kõrgel, wastas munt:

„Ei mitte. Mõngisuguse kunsti ega pettusega ei ole ma teda enese poole meelitanud. Palawamal südamelise sunnil olen ma neitsit enesele naeseks ihlanud, priitahtlikult on ta minu omaks saanud, naesena on ta minu külge seotud, laulatamine liidab meid igawesti ühte ja kokku. Kes teist julgeb ühte sidet, seotud südamete wastastikul soovil, katki lastuda?”

Ja järwal silmal astus Waimu ette ja hüüdis:

„Mitte oma isade usust ei ole siin see minu mees ja laasa äralangenud, waid oma ristiusu seaduste wastu on ta elsinud, ristiusu seaduste wastu, mis mitte ei luba, et jumalafõnakuulutaja abielusse tohib heita. Aga armastusest minu wastu on ta pehme elu, mungakuue ja usuwennad enesest heit-

nud ja jälle selleks saanud, mis ta isa ja isaisad olivad. Waadake teda. Minu isa riided katwad tema ihu ja meie esiwanemate tuline priiuse himu täidab ka tema hinge. Kes julgeb meid hukka mõista?"

Kui kohtudes seisivad kohtumõistjad wait.

Ja nüüd algas Bernhard:

"Teie, mu rahwas! Kus on Teie tunnud truudus ja lahle wõõraste wastuwõtmise wiis? Mina olen tulnud tagasi teie sülle, küll wõõras, siiski luu teie luust ja liha teie lihast — kohtu ette kirjute mind! Mis kurja olen ma teinud? Raskem hädaoht ootab mind, kui papid ja preestrid mind kätte saawad, kiriku seaduste waljudest wannetest üleastujat ootab hirmus nuhtlus. Tahate ka teie mind hukka mõista? Siin ma olen. Mõistke õiget kohtu!"

Kõik rahwas oli wait kui haud. Paljudel nähti pisaraid silmas.

"Kaebaja, Raski," kõlas kohtunikkude ringist. "On sul weel midagi ütelda?"

"Ei," oli wastus.

Kohtunikud tõusiwad üles ja astusiwad kõrwale. Ei kestnud nende nõuupidamine kuigi kaua, warsti istusiwad nad jälle oma ajemetele. Nüüd wõttis wanem kohtunik oma noa, lõi kas enese eest muru seest tüli rohelist turwast, oma põuest wõttis ta walge, kuirwanud lepikese ja pani mõlemad

eneje ette laia kiwi pääle maha. Siis tõusis ta üles ja hüüdis:

„Rahwa nimel, kelle kohtumõistjateks meid on walitud, — sina, endine munk Bernhard, wannu meile pühalikku töötusega, et see, mis sa ütelnud, õige on ja et mingi kawal ega äraandja mõte, auuta asi ega sakslaste poole hoidmine, waid puhtad püüdmiised sinu tegemistes on juhtinud ja sa oled prii.“

„Jah, ma wannun,“ wastas munk ja tõstis pühalikult oma parema läe taewa poole üles, „ma wannun, Kristuse ja püha neitsi Maarja nimel, nii tõesti kui Jumal mind aidaku ihu ja hinge poolest, aamen.“

„Mitte nõnda,“ wastas wana raul.
„Mitte nõnda,“ — seda wannet meie ei tunne. Wõta siit haljendam mätas ja pane oma pää pääle, wõta kuiw lepike oma lätte, ja wannu meile siis, et kui see mis sa ütelnud, tõsi ei ole, siis saagu sinu liha äralagunema nagu see mätas, ja sinu luud ärakuiwama kui see lepike, kui weel Wanaisa päikene nende pääle paistab! Wannu!

Sa munk tegi, mis teda lästud.

Rõõmsalt tungis rahwahull noorepaari ligi, — Kasli ise oli esimene, kes teretades ja õnnesoowides nende läsi pigistas.

Tõsine wanapagan.

Mis homme päew ja järgsed saavad kandma,
Kes selle pääle wastust tuleb andma!

Lembit, XIII laul.

On metšal filmad ja laanel kõrwad?
Jah on, sagedasti on. „Kus tegijaid, jääl
nägijaid,“ ütleb ka wana Eesti mõistustõna.

Üks lossi kupjades, keda rahwas tema
tigiduse, õela ja halastamata meele pärast
Kuradiks kutsus, salamahhi siinas ja
sajatas, seesama oli, päewal pärast Bern-
hardi põgenemist lossist, märku saanud, et
midagi iseäralist pidi sündinud olema, sest
rahwas oli ärritatud ja erewil. Meie teame,
mis rahwas lihama ajas, — ärapeetud
koosolek Annemäel ja Wenda põrmu
ärapäletamine. Nõustate kaupa ei olnud
rahwas oma rahwusest elumärki andud,
midagi ei olnud sündinud, mis sinna poole
oleks sihtinud, rahwale tema endist prii
põlwe meeletuletada; priiuse tuleleel näi-
tas rahwa südames kustumud, iga kael
ennast alandlikult sakslaste ikke alla lum-
mardanud olewat, — Wenda hurm ja Raski
walimine oli kustumas tuld lõllele õhuta-
nud; rahutumad meeled ei jõundnud ennast
küllalt ärawarjata. Seda oli lubjas Ku-
rat tähelepannud, sest nuuskimine ja rahwa
järele luurimine oligi tema pää amet.
Mitte kogemata ei olnud temagi Annemäele

juhtunud ja salaja metšawarjus rahwa loosolekust osawõtnud. Imels pannes nägi ta siin juba mitu päewa kadunud preestrit oma noore naese eest kostwat ja kuulis, et preester enam preester ei olematli. Ta wärikses rõõmu pärast, halastust ega liigutust tema süda ei tundnud. Nagu werejänuline metsloom hiilas tema Bernhardi ja tema noore nooriku kannul, laugelt järel läies ja neid silmas pidades, kui need loosolekult kodu, oma loopasse tagasi tõtastiwad. Ei olnud temal täna rahwaga tegemist, tal oli kallimat saaki walitsjeda. Noorik oli tema filma torganud, noor noorik, nii ilus ja wärske. Teda lootis lubjas enesele oma äraandmise palgaks.

Waene noorik! Kes päästab sind kiskja hundi, kes sind preester, tõsise wanapagana läest! — Ühel hommikul wara, kui lumbagi süda unenäosgi kurja aimata ei teadnud, tuliwad ratsanikud lossist, rüütliid ja sõjamehed piirasiwad loopa ümber, — ka redad läed kiskusiwad noore naese tema mehe kaenlast, munt kui naene wõeti kinni. Seotud kätega tõsteti nad hobuse selga ja sõideti kõraga lossi tagasi.

Imelil lahin tõusis lossis. Misjugsjed külalised! Paljaks põetud pääga munt Eesti hilpudes ja tema kõrwal nutja noorik, nii ilus aga kui lewadine hommik. — Imeline maa, imelikud asjad ja inimesed! —

Loosi kohtuhojas olivad papid ja preestrid, rüütlid ja loosikõlemad Bernhardi ümber koos. [Nõikide filmist paistis lahjurõõm. „Õõi ometi korra on liha ka sinugi üle täitja võimust saanud!“ Nõnda parastati.

Aga ei, hulla teda ei mõistatud. Liha liusamist tunneb igamees. Heitku ta alla, lahetsegu oma pattu, tunnistagu, et ta elsinud on, tõutagu ta meeleparandamist, — weel olla aeg. Kirik ei olla halastamata, ta wõtta ära kadunud poja siis jälle oma sülle tagasi. — Ütelgu ta, et kurat teda liusand, tüdruk äranõidunud; teistigi see ju olla ei wõiwatgi.

Aga — Bernhard ei heida alla ei lahetsje, ei ütle, et tüdruk nõid. Ta wastab et ta munga kuue enesest heitnud oma südame sunnil, et tüdruk mitte tüdruk, waid tema naene olla. Ta on alandlik, alandlik põrmuni, mitte enese eest ei palu ta, aga — oma noore naese eest ta palub, palub kõigeärdamate sõnadega, lastagu teda lahti, jäetagu teda nuhtlemata, — jeda ainuühtsi ta palub.

Aga siin ei tuntud halastust. Kurat on alles munga sees, üteldi, põrgu ei ole oma ohwrit weel mitte lahti lastnud, nõidus piirab alles teda siise. Aga — Jumala abiga loodetawat kuradit wälja ajada, nõiduse kütkeid latki liskuda, hullaläinud hinge päästa. —

Kui siis Maimu ettetoodi, kõiges omas ahaštuses ja surmahirmus, wärihedeis kui metsa prii linnule wallatuma poisi pihus, süüta, puhas niisama kui see, — abiotfiwa pilguga waatas ta enese ümber.

Ura waata, nooril, nii haledasti, siit ei ole laastundmist leida. Siin peetakse sind nõialks, hirmsaks nõialks, kes kuradi abiga ennast nii ilusa ihu sisse peitnud.

„Tunnista, et sa nõid oled, tunnista, mil wiisil sa ennast kuradiga oled kihlanud,“ lästakse teda.

Uga nooril ei tea midagi tunnistada, ta ei olegi kuulnud, mis nõidus on.

„Tunnista, mil wiisil ja misjuguiste abinõudega sa ühe waga preestri südame oled ärawõrgutanud?“

Nooril wakis. Mis ta pidi wastama!

„Tunnista, tunnista, et sa nõid oled, et sinu hing hutatuse august, igawesest wõrgutusest wõiks pääseda!“

Nooril oli weel itka wait.

Nüüd äkisti tõstis waimulik, läikiwa ristitaju tema filmade ette, nii äkisti, et nooril lohtus ja taganes.

Mis paremat tunnistust weel waja, nõid ei suutnud ristitaju pääle waadata. Nõia film ei sallinud pühadust.

Sa wagalt andsiwad papid ristitajule suud, et nõia kuri film ta nende pääle ei mõjuls. —

Uaimu wangitornis. Sügavas mäe sisse müüritud keldrikeses, pimedas augus, niiskete hõlgede pääl. Siia oli teda sisseheidetud, et järele peaks mõtlema ja oma kaupa kurjaga lahetsema. Aga noorikul ei olnud midagi lahetseda, ta ei teadnud enast midagi kurja teinud olevat, kõik need asjad, mis tema käest küsitud, olivad temale võõrad ja arusaamata. „Mõid? Kaup kurjaga?“ — mis see on, küsis naene. Tema ei teadnud nende sõnade tähendustgi. Pisarad tungisivad tema filmist, laeneid langes laugilta alla — nooriku mõtted wiibisivad oma mehe ja temaga ainult üürilise ajaga äraelatud õnnelikkude tundide juures. —

Kui filmad enam pisaraid ei andnud, uinus ta rahulisti magama. Uunenägu wiis teda tagasi õndsamatele aegadele, lahke naer lehwis nooriku huultel. Sää! — — laterna tulevalgus langes tema filmi, kohkudes kargas magaja üles. Keegi oli wangikeldrisse sissetunginud ja firutas omad roojased käed puhta naese järele wälja. Müüd heitles tugew mees tugewa naesega, kuri himu puhtusega, — — lumb saab wõitma?!

Katame parem linitu kurwa pildi üle. Kurjus ei wõitnud, sest wähe aja pärast läks lubjas Kurat kõlisesa wõtmefimbuga üle lossi õue. Tema ninast jooksis weri

forinal. — Wandudes ja sajatades läks ta oma korterisse.

Kummargille maas omal niiskel asemel aga nuttis õnnetu noorik, nuttis meeleäraheitmisel. Siis palju lühikeste aja sees, liig palju ühe ainsama läinud päeva jooksul oli ilma-eluga tundmata ja teadmata naesele kanda pääle pandud. Mis asjas ots ja lõpp saaks olema, ei suutnud Maimu arvata ega mõelda. Paradisist oli ta põrgu, hellatajate käte vahelt tundmata ja teadmata vägede mõimu alla sattunud. Kui hingeta jäi ta oma asemele maha.

Tund tunni järele läksivad mööda. Ringvallist ja vahitornist hüüdsivad wahid kesköö tundi, noorik kuulis seda lõik ja kuulis iga vähemat lõppu ja lõbinat enese ümber, aga lames weel ilka kui eluta hõlgede pääl. Tema keel oli suulae külge kiiwanud, õhetawaist filmist ei tulnud pisaraid, nende tagawara oli ju lõpnud. —

Korraga karmed jalaastumised tema aknasele kohal ülewal, keegi koputas ettevaatlikult ja tasakesti mangihoone õhuangu raudpulkade pihta. Kui hirmunud hirm kargas Maimu üles, tema hirmu pärast oma loopadest väljatungiwad filmad püüdsiwad läbi pimeduse tungida, aga ei suutnud midagi näha. Surina ahastuses jäi ta ootama, mis ilka weel saaks sündima. — Üritajeks jäi lõik magusi.

Siis jostistas pehme paindum hääle üle-
welt alla:

„Maimu, kas sa kuuled mind, Maimu!“

„Bernhard!“ kiskendas noorik. „Bern-
hard! Sumalatele tänu, ja tuled! Päästa
mind, Bernhard!“

Walu õhklamine kostis temale vastu-
jets: — pillkamisi, rõhutatud häälel lölas
jälle alla:

„Ei ole mitte keda sa ootad Maimu!
Bernhard on priinijeta kui sina ja ei wõi
mitte tulla. — Kas sa ei tunne minu
häält Maimu?“

„Jutit, sina oled! Tänu, tänu, et si-
nagi tuled. Lase mind wälja, Jutit, ma
palun, lase mind wälja!“ Kats lätt püsti,
jäi Maimu ainsa alla seisma.

„Oh, kasuõde, ma ei wõi sind aidata!
Mina mitte! Ma olen isegi põrm, kelle
pääle igamees jalaga astub! Oh, Maimu!
Mits pidi sulle jeda sündima! Sinule
jeda!“

„Jutit!“ ahastab noorik. „Jutit, Ju-
tit, sa oled halastamata! Sa wõid aidata,
kui sa tahad!“

„Maimu, usu mind Maimu. Ma ei
wõi midagi! Sa oled kulli küünte wahale
jattunud, kulli küünte wahale, kes oma saaki
kõwasti peawad; Ma ei wõi midagi pa-
rata ega aidata.“

„Mis on „nõid“ Jutit, tead ja mulle ütelda, mis on nõid?“ hädaldas noorik.

„Nõid on — kuri inimene, kes kuradile oma hinge äramüünud ja kellele kurat selle eest abiliselt heidab.“

„Ja mis on kurat?“

„Kurat on — —“

„Wer da?“ segas häliste jäme passi-hääli nende lõnet. „Kes jääb luusib?“

Kui tuul largas Jutit eemale.

„Ich bin's! Mina olen kannupois Kristjan, kõrgestjündinud auusa rüütli Jydorfi piigilandja.“

„Ja mis sa hulgud, poisj?“

„Ei midagi.“

Kasi koitasse poisj, kasi koitasse, Dö ei ole kellegi õige inimese sõber. Marsch!“

Maimu kuulis ainult veel eemale ruttawaid sammusi ja wahi raskeid jala astumisi kelle all maa müdises. Siis jäi lõik wait ja wagusi. — — —

Geistlased aga? Nende ärritatud meelte pääle tuli Maimu linniwõtmine kui pange täis külma wett, mis lõike kuumust jahutab; nemad said wahel ajal ime ruttu ristinimesteks. Neil oli jalste kuuldes alati neitfi Maarja nimi juus, nad käiswad hoolega kirikus ja — teol. Losji

laiad wäljad tarmitaswad palju teolisi!
Rohwasuu teab rääkida: teolisi olnud nii
palju, et nende arwu ei ole lugeda jõu-
tud. Shtul laotud teoliste härjakked riita
ja riidad mõõdetud süllapuuga üle.

S m e l i n e o h w e r .

Ja nagu kewadine lumewesi
Du jõe üle kalda paisutan'd:
Nii täitis fange wiha inimesi

— — —
Lembit, X laul.

Laenaks Wanemuine mulle luulewõimu,
luulelist keelt ja mõtteid, luulelisel keelel
kujusama päätülki kirjutada, milles oma Gesti
esiõdedele kiituse . laulu ihaldaksin laulda.
Muusammast ülesehitada tahaksin ma am-
mulahkunud suguõdede kuulsuseks! Aga —
minu jõud on nõder, minu keel wõimetu,
küllalt kõrgeks kiitma ühte tegu, mis nii,
kõrgemeeleline ja aateline, kui midagi weel
olla wõib. — — —

Terwel eestlaste maal — niikaugelt
kui jutukirjutaja jeda teab, kannawad
ainult Halliste . Karksi kihel-
konnas, mis ennewanasti üksainus Karksi
lossi järele kihelkond ja lossiwald oliwad
— naesterahwas lühikefeks lei-
gatud juukseid. Wanast, wanast,

ajast on see pruugiks jäänud, keegi ei tea selle hakatuse aega. Milspära st? ja milspära st üllsi siin? Seda teatab meile rahwafuhu mahajäänud muistejutt.

Nõnda kuidas seda siin jutulirjutaja pittemalt pajatab, räägib sellest rahwasuu. Nimed on luule, tuum aga rahwa mälestus. — — —

Peaaegu iga päew weeti Maimu preestrite ja pappide ette. Temalt nõueti, ta pidada ülestunnistama, et ta nõid on. Seda ei wõinud ta ometi mitte tunnistada. Uuesti ja uuesti wiidi noorik oma kortasse tagasi. —

Pühapäew pärast Maimu linniwõtmist jõudis lätte. Rahwale oli teada antud, et nõida awalikult häbipinkis kirikus näidatawat, — kahinal tungiswad Gesti mehed ja naesed kiriku uksest sisse. Südamelil osawõtmise waele nooriku kurwast loost oli neid kolkku ajanud, igamees lootis oma osawõtmise ja tuleku läbi wangilangenud wanema tütrikest trööstida ja linnitada. Küll ei wõinud keegi teda aidata, aga igamees soovis ometi, kui mitte muud, siis teda lord näha, teda — kes oma wahwa eestkostmise läbi Annemäel rahwa-kohtu ees, ühelorruga lõikide meelest armsaks ja kuuljaks oli saanud.

Mis pidi rahwas nägema! Rõrgemal istmel, lahus teiste seas, lõikidele nähta-

wal paigal, häbipinkis, luhu muidu kõige-
suuremaid kurjategijaid istuma pandi, jää-
istus waene nooril — seljataha seotud
kätega ja hirmus karwane kübar pääs. Selle
karwase kübara oliwad papid nõiale kõige-
suuremaks häbimärgiks wäljamõtetlud. Hä-
bipingist ei saanud weel küllalt, nõid pidi
hirmjamini häbistatud saama.

Maimu aga oli kahwatanud kui surnu,
wiimane weretilk tema huultelt oli kadu-
nud. Ta ei julgenud oma filmigi üleöstõsta
rahwa poole, kelle filmad ometi kõigesuure-
ma osawõtmisega tema poole pöördud oliwad.

Kui jumalateenistus lõpnud ja rah-
was kirikust wäljaläinud oli, ei siis läinud
ükski hing minema, kõik jäiwad kiriku ukse
ette ootama, waatama, mis õnnetuma noo-
riuga saaks sündima. Aga kupjade
piits kihutas neid minema. Maimu wiidi
oma korterisse tagasi.

Aga wäljas — mis sofistatsiwad naesed
ja tüdrukud üksteisele wihastel nägudel
lõrwa sisse? Mis sõnum see oli, mis suust
juhü lendas? Mis pääle ütlesiwad kõik
kindlasti: „jah, nõnda sündigu? — Kes teab.

Külalt külasse, perest peresse, läbi laia
lossi - walla lendas seesama sõnum kiirelt
edasi: igal pool nähti wihapunaseid lõken-
dawaiid nägusid. Igal pool tõutatsiwad nae-
sed ja tüdrukud kindlal sõnal: „Jah nõnda
sündigu!“

Mis sõnumit see oli, mis nõuu oli Karlsi lossis maharõhnutud orjade, naeste ja tüdrukute hull pidanud? Tahtsiwad nad Maimut wangitornist päästa? — See oleks hull mõte olnud, lossi piirasiwad kindlad müürid. Mis tahtsiwad siin naesed teha! — Nii hullud Karlsi naesed ei olnud, neil pidi teine nõuu olema.

Nad mõtleksiwad ainult õnnetumale noorikule oma kaastundmist avaldata, temale näidata, et nende ärras süda ja kõrgemeeleline waim oma kaasõde trööstiks priitahtlikult jeda häbitoormat ligikanda suutis mis kõige puhtamale, kõige auusamale ja paremale nende seas ilmaaegu pääle pandud; nad tahtsiwad temale ja tema kohtumõistjale näidata: Mõnda mõtleme meie oma kaasõest. Tema on niisama ilmsüüta kui meie, ehk — on tema teie meelest süüdlane, siis oleme meie kõik niisamasugused süüdlased. See meie kaasõde ei ole nõid, niisama kui meie nõiad ei ole. —

Näe imet ligemat pühapäewa hommilul lossimäel. Mina naisi ja tüdrukuid woolas kiriku poole, wist küll ühteainusiki ei olnud kodu jäänud. Ja kõikidel — kõigewiimaselgi, karwased kübarad pääs, niisamasugused kui pühapäewal enneseda waeße Maimu pääs häbipinkis nähtud. Mõnda läksiwad nad kõik, pääd kõrgel, kiriku uksest sisse.

Ja kui siis õnnetu nooril häbipingilt omad filmad usaldas üleestõsta — mis paistis temale filma? Terwe kirjil üksainus karwajete kübarate meri. Buna tõu-
 sis tema lahwatanud palgile, läige tema aukusadanud filmadesse — ta mõistis, mis tema kaasõded tahtsiwad, walupisarate asemel sadasiwad rõõmu pisarad tema laugilt.

Ming see liigutus, mis tema südant ja hinge täitis, see liigutus lagunes laiali — täitis kõige kirjikuliste hingeši, peagi lange-
 siwad kõikide filmist pisarad — terwe kiriku täis rahwast üksainulene nutu lahin.

Breestrid ja papid, losfiülem ja rüüt-
 lid need kõik nägimad, et häbi asemele ouu nõiale rahwa poolt osaks saanud. Nad mõtisiwad nõuaks, nõiale weel hirmsamat häbi teha. Julgeksiwad naesed siis weel edasi tembutada, pidi hirmus nuhtlus neile osaks saama. Uksigi karistus ei pidanud siis ränk küllalt olema, üleannetumaid was-
 tuhakkajaid naesi alandusele ja allahetitmi-
 sele tagasi tuua.

Nõnda sündiski. Üigemal päewal toodi Maimu jälle kohtu ette ja kui ta weel itka ennast nõiaks ei tunnistanud, astus losfiülema käenäitamise pääle tubjas Kurat pörgulise hirwitamisega ligi ja — Maimu ilusam ehe, tema maani ulataw kullatarwa läikiw juuks langes timmuka kääride all

ümbert nooriku teha kui hiilgaw linnik maha.

Kui siis teisel pühapäewal kõik naesed ja tüdrukud jällegi oma karwasele kübara- tega kirikusse tõttasiwad, wõttis wali noer ja pillaw hirwitamine neid wastu. Nad pidiwad nägema, et weel sunremat häbi wõimalik wäljaarwata oli kui karwane kübar. Häbipinkis istus noor noorik ilma oma loomulise naese ehtedeta, ilma oma juuksteta.

Häbipuna tõusis kirikuliste palgile, häbipuna, et niikaugese üts waba rahwas alalangenud oli, niikaugese et ühele nende seast se da tohiti teha! Tuline wiha täitis nende hingesi, tuline wiha liiskus rahwa käed rusikasse, aga — need rusikad pidiwad — wana mõistusõna järele — karmanisje jääma. Mis aitas rusikaga rauda taguda, raud ei painu rusika hoopidel.

Aga oma kiusu ei tahtnud naesed jätta, nüheldagu neid — ja et neid nüheldatama taab, see oli neil teada. Nüheldagu! Eesti naesed seft ei hoolinud, ei hoolinud jellest jääb, kus nende auu taalu pääl seisib. Ja a u u eest tahtsiwad Karhi naesed wõidelda, kas wõi wiimase hingeõhuni. — — —

Koosolek Annemäel. Aga ei kellegi wanema käst olnud rahwast kollutoonud, ei kellegi tubja piits inimesi sinna ajanud

ka ei nähtud ainumastgi meest, naesed, aina tüdrukud ja naesed pidasivad täna koosolekut. Ei isade hella hoiatamine, kallid kaasade meelitamine, peidude paitamine ega wendade wahelerääkimine olnud naesi ja neidusid kokkuruttamast leelda jõudnud, — nende hing oli surmani ärritatud, nende süda kõige walusamini haawatud, nad tundsiwad oma seisuse igawesti teotatud olewat. See ei wõinud nõnda jääda. Midagi pidi sündima, aga mis? Selle üle loodeti otsusele saada.

Aga mis sugusele otsusele? Mis wõiswad nõbrad naesed? Naese sõjariist on ju filmapiisar; sellega loodab ta maailma enese alla wõita.

Mitte nõnda Karlsi naesed, neiud ja noorikud. Nemad tahtsiwad wõidelda, mitte jätta, mitte allabeita, mitte kõil ärakannatata mis pääle pandi. Mitte ega mitte.

Aga mis siis?

Jah, selle üle oli raske otsusele saada, liiategi ühel naeste kontwerentfil, olgu nad küll nii ühelmeelel ja nii wahwad, kui need naesed, kes siin nõuu pidasivad. Siia ja sinnapoole kaaldufiwad hääled. —

Sääl, kargu najal ajas ennast keegi wana eidekene püsti, K a r l i e m a. „Delesed,“ hüüdis tema hammasteta kortsus juu, „delesed, neiud, noorikud ja naesed!

Mina olen palju päewasid ilmas äraelanud, palju valu näinud — kuulge mind! Ei aita meie nõder läsi kurja kurjaga kättemaksta, teotust teotusega, tajuma, selleks oleme meie liig wäetid. Sein ja nutt on meie oja. Aga, näete siin!

Ja wäriwate kättega tõstis wana eidekene midagi põlle seesst wõetud asja kõrgele kõitidele nähtawale. „Dlete oma pääle

enne wõtnud oma õelise häbi ligikanda, mis keelab teid nüüd jedasama tegemist?

— Siin rauad! Lõigake maha ka oma ilusam ehe, leina märgiks häbi üle, et priitütreid orjapõli rõhub. Sellele on ori ilus! Lõigake maha oma juuks ja ärge laske teda leegi enne pillaks kaswada, kuni meie isade püha aiaa jälle waba — ja peatfiwad ka alles meie lapsed ja lastelapsed seda nägema. Lõikame maha oma juuks, et meie teda Ukule ohwerdame, — ehk tõuseb lõrwend hais kuni tema kõrguseni, ehk pööravad jumalad nii juurt leina nähes endid jälle meie poole, ehk langeb taewast tuluks ja wõtab meie wastased ära.

— Siin, minu hall õhukene juuks olgu esimene, mis wangistatud õe trööstiks rauatera alla langeb. Kes on minu poolt!

Wali waimustus ja rohke kiidu kära oli wastus waikele kõne pääle. „Nõnda sündigu, jah, nõnda sündigu!“ kõlasiwad hääled läbi segi. „Sina oled õiget nõuu

andnud, emafene! Tooge puid ja tooge tuld, et meie täidame, mis sina ettepannud.”

Peagi oli käst täidetud. Pühal paigal lõlendas tuli, kõrgele läis leel, mida luidwad oljad ja rondid toitjivad. Pühalikult seisis naeste ring ja usinaste tegivad läärid oma ärähäwitawat tööd. Eideleje halid juuksjed oliwad esimesjed, mis tuli kärinal tuhaks tegi, siis teiste ja jällegi teiste laelad sirutasivad ennast kannatlikult lääride alla. Keegi ei jäänud tulemata, ei, igauks tahtis esimene olla. Küll mõnegi neiu ju nooriku silmadest tilkusivad pisarad, aga — need ei olnud kahetsuse vijarad, milledega ta oma ainukesi kuld-ehteid tagaleinas, ei, südameid ja hingesi täitis teistjuguine lein.

Kärinal tegi tulukene oma ärähäwitawat tööd, nut ja uut jõota langes temale osaks. Väsimata kätel lõikasivad läärid, uuesti ju uuesti langesivad pikad ja paksud juustetuklad kui linakollmed tulde. — Kõrgele kerkis suits ja kõrwenud hais.

Imelik ohwer, imeline aeg ja imelikud naesjed! Kes jõuab küllati kõrgeks liita teie kõrgemeelelist tegu.

Kui teisel, pühapäewa hommikul rüütlid, preestrid ja papid lossiwäramal põnewusega ootasivad, mis saaks sündima, — imeliku asja nägi nende film. Kõigil naestel ja tüdrukutel puudus juuks. —

„See rahvas on tangelaelne kui — kurat,“ ütlesivad nad, „aga — kange ja wali olgu ta nuhtlus.“

Kuid — mil wiisil mõib ühte terwet rahwast nuhelda? Kas mahutawad wangihooned tuhandid, kas ei wäsi tinnuka läsi hoopä andes tuhandele?

„Noh, kelle pääle liist langeb!“

Kui pärast Jumala teenistuse lõppu naesed loosiwärawast wäljamina tahtsiwad, oli wäraw luffus. Wäikese jalgwärawa ees aga seisiwad rüütliid kui raudne aed. „Kelle pääle liist langeb!“ Esmene naene, kes wärawale tuli, lasti kõrwale astuda ja nõnda iga kümnes, olgu kes ta ka oli, noor ehk wana, ilus ehk inetu. „Kelle pääle liist langeb,“ kes esimene juhtus olema uuesti kümnest. — Kui naesed enam wärawalle ei julgenud ligineda, kihutas neid rüütli oda lähemale. Kui nad ka marrul pääle tungisiwad, see ei aitanud, itka kümnes nende hulgast lahutati wälja.

Sirmus oli loosi jäetute, wastuhakkajate naeste nuhtlus, seda mõib küll arwata. Kas peaks tõsi olema, mis rahwajuu jutustab: „Loosis elanud kuri päälit, see lastnud naestel rinnad ära ja seljapäält rihmad wäljalõigata.“ — Jumal teab. Karedad ajad ja karedad kumbed, karedad ajad ja karedad nuhtlused. Mõib olla.

Kuid sel päeval, kui naeste nuhtlus loosji wallas tuttawaks sai, listusiwad kõik Eesti mehed oma mustade ülikuubede (wammusate) küljest leina märgiks ära kõik ehted, nõõrid ja poogad; nõnda et Halliste-Karl'si kihelkonna wammus mustaks ehteteda leinakuueks jäänud tänapäewani.

Mis aga naestesse-tüdrukutesse puutub, siis kannawad need Hallistes, Karl'sis alles nüüdgi lühikesi juukseid, ehk küll uue-
mal wabal ajal ka juba mõni neiukene omad juuksed pillaks laswada lasseb. Kuid neid on weel wähe, suurem osa hoiab oma esiemade wana pruugi poole. Wärwiline siidilõng lühikesse juukse üle otša pääl, läib Halliste-Karl'si neiu nägus kui lull.

Ja karwased mütsid oliwad naestel talwel külmaga kirikus käies weel mõnelmne aasta eest tagasi moodis, mõnelgi wanal eidekesele on karwane kübar kui kal-
liks peetud muisteaaja mäletus weel praegugi kirjutapis alalhoitud. — —

Waimu aga? Miski peeti õnnetumat noorikut weel ilka wangis?

Üleküulamine tarwitas ju aega, — nõid ei olnud weel ilka ennast nõialt tunnistanud. Preestrid ja waimulikud oliwad kõrgemale kohale, piiskopile kirjutanud ja sõnumitu saatnud, küsinud, mis nõiaga ja mis noore äranõintud preestriga, keda wiimast nõndasamuti ilka ka weel wangis peeti, pidi

fündima. Nõia protses oli seda väärt, et kuuljaks pidi saama, kirikule ja loojale kuuljust tooma.

Aeg! sina üksi olid ja oled süüdlane, et nõidust usuti siis ja veel sadasid aastaid pärast seda.

W a r a s t a t u d   s a k r a m e n t .

Üks arm, üks abi pole otja saanud —
Kell kindel ust, et wägew Jumal taewas,
Sell wäsimust ei tule elu waewas.

Lembit, XVI laul.

Heidame jälle pilgu õnnetuma Maimu pääle wangitornis.

Waene naene, tema tundis ennast otsatu õnnetuma olemat, kuidas wõis see ka teisiti ollagi? Kui Jutikut ei oleks olnud, Maimu oleks juba ammugi meelt heitnud, nüüd oli ometi see temale suureks troostiks, et tema enese lähedal lihe osawõtliku, truu südamega wabas olekus teadis. Küll ei wõinud ka see temale mingit kergitust teha, sest wangileldrit warjasiwad ka loojelaniikkude eest kindlad müürid ja tabad ja Jutik ei olnud prii mees, ometi pääses see salamahiti ja jüda öösel mõnigi kord läbi akna ehk läbi wõtme augu oma endise mänguseltjilifega sõnakeste kõnelema ja teda kinnitama. Juba seegi oli waele wangile palju väärt.

Jutiku läest saigi Maimu esimest korda seletust, mis sõna „nõid“ tähendas ja mis sugune süü see oli, mida tema oma lohtumõisjate nõudmise järele enese päale pidi võtma. „Sortsilastest“ oli ta oma isa läest kuulnud, vanades juttudes ja lauludes, — muu inimestega ei olnud Maimu ju kunagi kokku puutunud.

Jutiku läbi sai Maimu ikka seda teada, et tema kaasat, Bernhardi niisamati wangis peeti, kui tedagi. Aga — ei pääsenud Jutik Bernhardi wangi kambri lähedale, ei temale elumärki ja terwisid tema truud armastaja naese poolt wiia. Sinna, kus teda wangis peeti, ei ulatanud ühegi alama orja jalg.

Jutiku läest kuulis õnnetu naene aga ka, mis loosi elanikkudele awalik saladus oli, mis Jutiku süda oma sõbrannale alles wägise pääleajamiste ja ärdate palumiste päale ütelda usaldas — seda, mis nõia ja pahareti teenri ots saaks olema: surm tuleriidal. Küll oli kui tarretaks weri tema soontes, küll jäi südame tuhmumine seisma, siiski — mis lohutust wõis surm tuua inimesele, kes ju elawalt surunud oligi. Maimu ei kartnud surma.

Õmeti, piinlikud mõtted hakkasiwad teda lohutama, kui ta jälle ühksina oli. Surm ise enesest ei teinud temale hirmu, aga — mis saaks tema tagajärg olema? Kas

saakswad Manala ukied temale lahti minema, kas pidi tema Gesti endise usu järele õndsate ringis wastuwõtmist leidma, tema — kes ometi oma mehe õpetuse mõjul enam ristiniimene oli kui muu? Omas südames oli ta ennast Bernhardi seletuste waral ju ammugi selle, oma kaasa usu poole hoidnud — kas saakswad jumalad seda andeks andma, ehk pidi tema hing pääle lahtumist alla Toonelasse minema? See mõte oli hirmus.

Ja ristiusust ja selle tõotatud taewast ei olnud temal ju ometi mitte oja. Ta ei olnud ju ristitud, weel mitte püha sakramendi läbi ristitoguduse liikmeks wastuwõtetud — kuid mõis temal oja olla selle usu igawese elu tõotustest, mis ometi Bernhardi seletuste järele ainult selle koguduse liikmetele osaks saada wõiswad? Nõnda mõtles õnnetu noorik.

Mis ta nüüd õieti oli, pagan ehk ristiniimene? Oma esiwanemate usule oli ta wõõraks jäänud ja omas südames sellest taganenud, ristiusuliseks ei olnud teda keegi weel wastuwõtnud — mis ta nüüd oli? Wõi oli ta niijughel pühul midagi hirmjamat — seda, mis papid ja preestrid ütlesiwad, nõid, kuri nõid? —

Hirmus ahastus asus Maimu südamesse, ialgi ei olnud keegi inimene teda petnud, temale waletanud, tema ei ojanudgi mõ-

telda, et pettust, meelega walet ja ebaustu
ilmas olemas oli. Mis põhjus oli preestri-
tel ja pappidel, et teda nõia ütleksivad ole-
wat? Ehk oli neil õigus? Et nõid üks
hirmus inimene oli, seda ta nüüd teadis,
— ehk oli tema, ilma usuta, nii kui ta
nüüd oli, niisugune hirmus loom?

Meeleärakeitmine lippus õnnetule nae-
sele päale, kes niisugusel wiisil oma
südameolekut nuris, ilma et selgusele jõu-
dis saada. Kust pidi ta otsust, kust kindlust
saama? Jutuil, leda ta küsis, ei teadnud
temale sellekohta midagi seletust anda, ta
ei olnud selle üle ial järelemõtelnud. Te-
mogi arwas, et inimene, kes ristitud ei
ole, kristlane olla ja ristiusu töotustest osa
saada ei wõi.

Õöd kui päewa nuris naene selle ühe
ja sama küsimuse kallal: kas pagan, risti-
inimene ehk — nõid? Tema meeled kip-
pusiwad segaselt minema.

Ring selle pärast, kui ligemal päewal
Maimu jälle lohtu ette wiidi, lohtu ette,
kus wäljaurida taheti, mil wiisil ta waga
preestri äranõidunud, äranõidunud nii kind-
lasti, et nõidus sellest weel ilka ei lahlu-
nud, — jääl palus Maimu ärdate palwe-
tega, et teda peaks ristitama. Aga naeru
ainult sai ta wastuseks. „Sakrament ei
olla mitte nõidade jaoks,“ wõlidi.

„Ütle, mil wiisil ja waga preestri pääle wõimust saanud ja teda äranõidunud oled?“

„Ma ei tea mitte, ma ei ole nõid,“
wastab wärißeja naene.

„Sa ei tea, jest sa oled aina nõiduse ja kurja sees üleskaswanud ja suureks saanud. Juba lapsena oled sa oma isa läest hirmsat kunsti õppinud, kes nõiarohitudest, kärnkonnadest ja madudest nõiduse wärklisid kottu keetis. Kas on nõnda?“

„Seda kõil,“ wastab Maimu wailjelt, „seda kõil ei ole minu isa mitte teinud. Kõll tundis tema maatarlust ja terwise rohtusid, mis loodus annab, aga muud kunsti ei ole ta selle juures mitte tarwitanud.“

„Räed sa, sinu isa oli nõid ja sina oled nõid.“

Maimu wastuwaidlemised kõlasiwad kurtidesse kõrwadesse. Mis tema kohtunikud kuulda ei tahtnud, seda nad ei kuulnud.

„Kas sa kahetsed oma pattu?“

„Ma kahetsen, aga ma ei tea mitte, mis!“

Ja ikka weel kangelaelne leitud naene wiidi oma urlasje tagasi. Siin pidi tal weel aega olema oma mõtete pääl haududa ja oma meelt parandada. —

Aga Maimul ei olnud midagi kahetseda ega meelt parandada, olgu siis seda, et ta oma isade usust oli ärataganenud. Ka seda

ta ei lahetsenud, sest uus uul Kristuse sisse oli temale niiüd armsam ja kallim kui tema isa õpetused.

„Miks ei ole ma ristitud!“ ägas ja õhlas õnnetu naene. „Rõõmuga tahaksin ma surra, teadmises, et surm mind jälle ütskord ühendaks minu mehega taewas! Aga niiüd . . . .“

Korraga lõi tema pale lõkendama, rõõm paistis tema filmist, — naesele oli midagi uut meelde tärnanud: Jutil, miks siis Jutil oli, kui see teda ei wõinud ristida? „Jah, nõnda olgu,“ trööstis end õnnetu, „ei taha preestrid mind taewa õnnistuse ojaliseks saada lasta, — minu lapsepõlwe sõber ja seltsiline ei saa mulle seda mitte teelma.“ — Õnnis rahu pööris tema südamesse tagasi, tema kitsas wangihoone ei olnud temale mitte enam hirmus waid armas; igatsedes ootas ta ööd, mille warjul ta Jutilut harilikul wiisil oma ainalise alla teadis tulewat.

Ja kui Jutil siis tuli — küll tohtus ta ära oma sõbranna imeliku nõudmise üle. Küll waidles ta wastu, et tema pühaliku talituse lombeid ei tunda, ega toimetada ei tohtiwat, aga — õnnetu naene ei andnud mitte järele. „Kuis wõid ka sina, minu wend, kasusõber ja seltsiline minule seda teelda, mis teised mulle teelawad!“ ägas ta. „Jutil, Jutil, ära tee oma südant

mitte kõwaks, Jumal taewas ei saa sulle sinu häätegu mitte tajumata jätma."

Mis pidi Jutit tegema? Ta nägi, et rahu waese wangi südamesse tagasi ei tule, enne kui ta tema palwet — nii imelik see küll ka oli — ei täida. „Olgu siis," ütles ta. Jumal taewas saab mulle andeks andma ühte tegu, mida inimesed mulle mitte ei saaks andeks andma."

Ja ta läks ja tõi jalaja oma kardse kübara sees, alati lahtiseiswasti kirku eestkojast, läwe kõrwal ilka walmis olewat pühitsetud wett. —

Taewa sõrwal läksivad pilwed lahku, hele täht lõi särama ja säras keldri aknatesest sisse. Maimu terwitas teda kui taewataadi lahtet filma, mis armastusega, kui töötades tema pääle waatas. Õnnetuse ajemel täitis õnn tema hinge, waga südamega wotas ta Jutiku tagasitulekut. Pühalik waimustus hiilgas tema filmist, kui ta oma walge pää pimedas kitsa aknahaugu poole sirutas, mille taga wäljas Jutit püha weega nüüd põlwili heitis.

„Maimu, mina ristin sind ja Issand Jumal pühas taewas andku mulle andeks, et ma muid ristimise-õnu mitte ei tunne!" Ja kolm kord wiskas Jutit läbi akna oma sõbranna pää pääle wett. „Namen!"

Ararääkimata õnnetundmuses langes naene pimedas keldris põlwili ja tumeda häälega

ja waga südamega luges Jutil püha Issa Meie palwet. — Muud palwet ta ei mõistnud ega tundnud. „Amen!“

Ja „Amen!“ kõlas ka pimedast loopast läbi aknaangu wälja. — —

Kas peaks ristimine — ristimine olema, uuesti sündimine wees ja waimus, ristimisel, mida nii puudulikult, aga ometi waga südamega toimetati? O, küll, sest Waimu tundis oma südames õnnist, kosutawat püha rahu.

Wangiristi kuused.

Kristuse veri õigus ka
See minu auukumb on, et ma
Se's kõlban Jumalale nüüd
Ja kui ma taewa lähan siit.

Kiriku laul.

Wersta kolm Karli lossimäelt, praeguse Polli Madama talu nurme sees, kõrgel kohal seisiwad weel hilja aegu mitu igawest wana kuusle, leda rahwasuu wangiristi kuusledels nimetas ja millest jutustada teati, et selle koha pääle Katoliku usu ajal noor Gesti tütarlaps nõiana olla ärahulatud jaanud. Kui wanad need kuused oliwad, ei tea enam keegi, — ka kõigewanemad inimesed ütlesiwad neid omal noorel eal niisama wanalt kuiwanud latwade ja latte-

nud olstega näinud olevat. — Nüüd on ka nemad ajahambale ohvriks langenud ja wirt Eesti põllumees wistab iga aasta seemmeteri koha pääle, kus enne wangiristi kuused seiswad.

Nõnda kaowad endise aja mälestused, mälestuse märgid, mälestuse jutud. Seni kui märgid alles silma ees, seisawad ka mälestused rahwa suus, — kaowad märgid, kaowad ka mälestused. Uus aeg toob uusi juhtumisi ette ja matab wanad mälestused unustuse sülle.

Kes toob teatusi, mis wangiristi kuused jutustada wõiswad? Üks olkskene teise järele pudenes puude küljest, üks sõna teise järele pudenes sõnnumetest, wangiristi kuusedest nähtud sündmuste üle.

Aga — jõuame oma jutulise lõpu poole. — —

Wali Siimi-maa talwe oli eestlaste püha lodumaa — aga sakslastest nõndanimetatud Maarjamaa pinna walge lattega matnud, tema jõed ja järwed, pehmed sood ja sügawad rabad kõwa kaanega üle katnud. Nüüd oli hää, wäikeste aga tugewate Eesti hobustega kihutada, wõõrsil käia ja pidusid pidada, aga — ainult ühel jaol maaelanikul, tema walitsejatel.

Waene Maimu õhtas ikka alles wangi-tornis.

Uga — juba oli kõrgemast kohast läst ja lohtuotsus Karlsise jõudnud, — nõid pidi tuleriidal ärapõletatud, oma eluga turadi teenistuse eest trahwitud, munt Bernhard aga esiotsa walwasti silmas peetud ja pärast kloostrisse meeleparandusele jaadetud saama.

Nüüd ehtisiwad ennast loss ja tema elanikud pühalikku pidu wastu, õhinal põletati wiina, pruuliti õlut, keedeti mõdu, sest ligidalt ja laugelt oliwad waimulikud ja ilmalikud ülemad töotanud tulla, aruldast pidu — nõia ärapõletamist Jumala auuks — ligipidama, aruldast näitemängu ühes waatama.

D, siin Maarjamaal — siin oli hää pidusid pidada. Mis siin puudus? Metsad ja laaned lubisesiwad täis põtru, metskitseid ja lindusid, jõed ja järwed oliwad täis kallist kala. Talupoegade aiad oliwad täis mesipuid, nende lautades ammusiwad härjad ja määgisiwad lambad; nende aitadest sai wilja ja humalaid küllalt. Tuhanded käed oliwad walmis, seda kõigewähema sõrmenäitamise pääle lättekooma ja walmis tegema. Mis siin wiga elada ja pidusid pidada?!

Ja kui siis pidupäew lätte jõudis, kui isandad ja herrad, preestrid ja waimulikud wile hüüdmistel ja trummide pöriinal lossi-

wärawal peatafiwad, kui lossiruumid kü-
laliste hulka ei ulatanud mahutama, — oh
pidu ja põlwe, mis siis algas. Ei olnud
otja ega määra joomisel ega priiskamisel,
kõrgistamisel ega uhlustamisel. Siin liit-
les uhke rüütel oma rohkest rammust,
jää! teine omast lõpmata janust: siin
katsuti jõudu, jää! jõi rüütel waimuli-
luga kihlweol. Suurtest kannudest, kaus-
sidadest ja peekritest wõeti wõidu, kes enam
kandis, oli ülem täna, kuni homme teine te-
mast weel enam lenda jõudis. Lossi suure
pidusaali pörand ujus ülepillatud wiinast
ja õllest; wäljamaagi oli oma andeid, ko-
barate weini, pidu jaoks läkitama pidanud.
Hõiskamine ja trall täitis lossi laia õuet.
Ja nõnda kestis pidu edasi, päewa kaks eh!
kolm.

Wiimase pidupäewa hommikul aga eh-
tis end aruldasele näitemängule kõik piduliste
hulk. Rüütklid tarretasiwad oma uhletes
mundrites terakkest ja rauast, papid ja wai-
mulikud oma kallites ülikondades kullast ja
hõbedast, — auu ja iluga mindi kirikusse,
Sumalat liitma ja täuama. Pühalikult
talitasiwad papid oma kirikuteenistust, ma-
gus wiiruki suits tõusis üles, — wagalt
kummardasiwad rüütklid pühade kujude ette
oma päid.

Ja siis — siis weeres wälja lossi wä-
rawast suur ja lõrge wanter. Tema pääle

oli mõllapalt püsti kinnitatud ja selle külge kinni seotud oli nõid, õnnetu noorik Maimu. Tema silmad olivad auku langenud, tema nägu rälginud, lahwatanud ja ärasadanud kui furnul. Tema huuled liikusiwad wailhes palwes, mille sõnu keegi ei kuulnud.

Ja nõnda weeres wanter eemale, eemale lossist ja itka eemale, — sügawasti lõikawad tema määrimata, kägisewad rattad lume sisse. Wantri järel käiswad preestrid ja papid, pühade kiritulippudega ja suurte wahaküünaltega, mida laternate sees kõrgel tanti. Nende järele tuliwad pasunamehed, wilepuhujad ja trummilööjad. Ees ja taga rüütliid, kui raudne aed.

Rongi taga aga käiswad nuttes ja laebades tuhanded eeslased, mehed ja naesed, walu ja wiha südames. Aga kes hoolis nende hammaste kiristamisest, kes nende ajatamisest? Mitte uudishimu ei olnud neid rongi ajanud, waid wali läst ja ähwardamine, — nad pidiwad nägema, et: nõiale sündis, kudas ta ära teeninud oli.

Jah, ära teeninud!

Kõrgemale kohale, kust film laugele üle maakohta nägema ulatab, paiga pääle, kuhu Jutif pärast oma lapsepõlise selfilise Maimu mälestusels kuuslesid istutas, kuuslesid mida rahwa suu ja järeltulew Eesti jugu wan- giristi kuusledels nimetama hakkas, — oli

Kõrge puuriit äles laotud. Siia poole püüdis imeline rong, mis nagu määratu pilt kirju madu läbi metsade ja orgude edasi wenis. Puurida ümber löi rong ennast ringi. — — — —

Kui Maimu ju puurida pääle tinni seotud, kui suits ja tuli ju kõrgele löiwad — misjugune imelik kuulutus kõlas läbi leelide wälja ja pani kuuljate sakslaste südamed lohluma. Kõlawa häälega hüüdis Maimu:

„Kuulge mind, teie minu mõrtsukad, kuulge mind, minu rahwas. Mina suren ilma süüta ja ei ole mitte nõid. Sina mu rahwas, oota ja kannata. Ma kuulen maa müdijema ja õhu wärisema, raskest sõjälärinast. Ma näen hiilgawad waskusfid tuld sülitama meie rõhujate lindlate linnade ja lantside pääle, tuld, mis neid ennast ja nende ehitusi ära sööb. Ma näen kotsast lahe pääga kõrges õhus keeritawat, tema tiibode otsad ulatawad ühest merest teise, ühest maa otsast teise maa otsani, ma näen tema tiibasid üle oma isade w a b a m a a warjawat. Ma näen....“

Suits ja tuli matsiwad tema hääle ära. Weel üks südameid lõhkuw walulisendamine, siis warjas kõrge leel löil tule siisse.

Kas jäeb õelus ja kurjus kätte tasumata? Ei mitte.

Kui kõik möödas, külalised ja võõrad lohmetanult ja rutuga lossist minema läinud, pidu unustatud ja igapäevane elu jälle lossi tagasi pööranud oli, siis awastivad endid wangikoja ukсед ka waesele Bernhardile. Wangipõli oli teda tuimaks ja tümaks teinud, nagu hingeta hullus ta priiult lossiõues. Nüüd ei olnud tal enam wõimalik põgeneda, sest nüüd oli ta weel ilka wang. Nüüd ei olnud tal ka enam seks asja, ta teadis, mis waheajal tema õnnetu naesega oli süüdinud. Kõrgel lossiwallil, kust film kaugele kohtade poole ulatas waatama, kus — ilusam, kui ka liig lühikene õnn elus temale ojaiks saanud, istus ta ükksina ja himustas surra. Küll tõusiwad tema südames mõtted: kutsuta ennast siit ülewalt alla, siis on kõik otsas ja mööda, aga ta teadis, et inimene enesele ise mitte elu ei ole andnud, ega jeda ka ise tohi wõtta.

Kui ta korra jälle nõnda sügawates mõtetes lossi laia walli äärel seisatas, nägi ta kurja kubjast enese poole tulewat. Bernhard teadis, mis see temale teinud. „Kaitse ennast Kurat, kurat inimese näol, kaitse ennast,“ hüüdis munt tulises wihas ja tema läsi oli kubja lõris kinni, kui tahaks ta praegu tema eluküünalt ärakustutada. Hir-

mus heitlemine elu ja surma pääle sündis
jääl — kirjendamisega kullusiwad mõlemad
maenlased wihaselt üksteise ümbert kinni
hoides üle müüri alla. Külmanud maa
wõttis neid purustatud päädega wastu.
Weri jegas ennast werega ja woolas
mööda häkilist mäeseina alla kui punane
tint. — —

Uhes tohas Karlhi lossi lõhutud müüri-
kantide lähedal laswawad must-punase õi-
tega pigised tõrwalilled, nende ligidal aga
ka purpuri larwa õilmetega lillekesed, mida
rahwas „Kristuse-werepijarate-lilledeks“ hüü-
ab. Kas peaks mõlemad lilled ehk siin
surmasaanute werest ülestärganud olema?
Kurjasüdamega tubja werest pigised tõrwa-
lilled, mida keegi häämeellega oma näppude
wähele wõtta ei taha — waga preestri
werest aga armsad Kristuse-werepijarate-lil-
led, mida nüüdse aja kirikulised, kui ware-
mete wahel jalutamas läiwad, nopiwad ja
oma lauluraamatute wähele panewad? —

Ja Kasli? Kasli jäi tülitamata, aga
alles pääle tubjast ülesantud Annemäe
rahwaüksusele on tema lael tublisti lõ-
werdatud saanud. Kas wähest ehk elab tema
järeltulew sugu praegu alles?

*

*

*

Karlfi loss aga nägi weel sadasid aastaid uhleid isandaid ja ahastajaid orjasiid, kuni ta tema aastal 1710 wahwa Wene kindrali Scheremetjewi suurtükide all pihuks ja puruks langes ja selleks sai, mis ta praegu on — waremeteks. Nagu waitne kurbtus hingab loha pääl, nagu sala leinamine inimese palgil, kes kadunud õnne järele ihlab. Paljad ja halasti tõuswad müüride kantšid taewa poole ja kuulutawad tumma suuga kurwe lugusid kullunud kõrgustest, läinud läigetest, wääratud wäest. Kõikidest üle aga tõujeb waitne kena walge kivil kõrgele, kui tahaks ta wägawal sõnal ütelda: „Mina, Issand, olen ja jään igawestl.

Muidu on waitne asi lossimäel. Kiriku kellamehe lehmad luusiwad müüri kantšide wahel ja lakuwad kareba keelega lühikesti rohuliblekessi kiwide keskest ära. —

R. A. Hermann'i kulusilmunud uued raamatud:

- Mitoholi õnnistus. Näitus 1 waatuses. M. J. Eisen. S. 10 l.
Anna Gaawa luuletused I. ja II. wihl, hind à 20 kop.,
kõwasti köidetud à 35 ja 50 kop. ja kuld-köites à 1 rbl. 20 kop.
Eesti rahwa mõistatused. Rog. M. J. Eisen. Hind 30 kop.
Eesti rahwalaulud segakoorile. Rog. Dr. R. A. Hermann.
Hind 50 kop.
Eesti üliõpilaste seltsi album. Esim. leht. Hind 60 kop.
Jõulu-raamat. M. J. Eisen. Hind 12 kop.
Znimesed ja juhtumised. M. Pöbder. Hind 20 kop.
Kangelased ja kerglased. M. Pöbder. Hind 20 kop.
Kes tegi? M. Pöbder. Hind 20 kop.
Kolm jututekst. Hind 12 kop.
Koka-raamat. J. Koor. Hind kõwasti köidetud 60 kop.
Kõrwalops. (Naljapärg.) C. Laurenberg. S. 30 kop.
Saane linnuke. Eise Ann. Hind kst.p. pääl 30 l., trükip.
pääl 20 kop. ja kõwasti köidetud 35 kop.
Pawlu ja mängu leht. I., II., III., IV., V., VI. ja VII.
aastakääl. Hind à 1 rbl. 20 kop.
Päste öiewäli. P. Grünfeld. Hind 15 kop.
Naljapärg laulud meestekoorile. J. M. Sommer. S. 35 l.
Maer on terwiseks. Ed. Wilde naljajutud. S. 20 l.
„Postimehe“ löbu-lisa 1889. ja 1890. aastak. S. à 80 l.
Mõlemad aastakäigud ühes raamatus kõwasti poog. 1 rbl. 50 l.
Tartu saladused ja Tallinna mehe juhtumised. Mag.
A. Kooli. Hind 10 kop.
Täieline Wene keele õpiraamat. Dr. R. A. Hermann.
Hind kõwasti köidetud 50 kop., pehmete kaantega 40 kop.
Töömehe tütar. Ed. Wilde. Hind 30 kop.
Tundmuste wangis. Ch. Kannike. Hind 20 kop.
Uued jõulu-jutud. J. Siemoh. Hind 12 kop.
Uued meestekoorid. Eesti laulukooridele wälja andnud
J. M. Sommer. Hind 50 kop.
Wacne laps. G. E. Luiga. Hind 25 kop.
Wene keele õpiraamat. Dr. R. A. Hermann. Hind 20 l.
Wigurimehed. M. Pöbder. Hind 12 kop.

Содержание

Введение	1
Глава I. Общие сведения о предмете исследования	10
Глава II. Описание предмета исследования	20
Глава III. Описание предмета исследования	30
Глава IV. Описание предмета исследования	40
Глава V. Описание предмета исследования	50
Глава VI. Описание предмета исследования	60
Глава VII. Описание предмета исследования	70
Глава VIII. Описание предмета исследования	80
Глава IX. Описание предмета исследования	90
Глава X. Описание предмета исследования	100

Дозволено цензурою. — Дерптъ, 18. юня 1892.

Глава XI. Описание предмета исследования	110
Глава XII. Описание предмета исследования	120
Глава XIII. Описание предмета исследования	130
Глава XIV. Описание предмета исследования	140
Глава XV. Описание предмета исследования	150
Глава XVI. Описание предмета исследования	160
Глава XVII. Описание предмета исследования	170
Глава XVIII. Описание предмета исследования	180
Глава XIX. Описание предмета исследования	190
Глава XX. Описание предмета исследования	200
Глава XXI. Описание предмета исследования	210
Глава XXII. Описание предмета исследования	220
Глава XXIII. Описание предмета исследования	230
Глава XXIV. Описание предмета исследования	240
Глава XXV. Описание предмета исследования	250
Глава XXVI. Описание предмета исследования	260
Глава XXVII. Описание предмета исследования	270
Глава XXVIII. Описание предмета исследования	280
Глава XXIX. Описание предмета исследования	290
Глава XXX. Описание предмета исследования	300

Noid. 16. VI. 28.